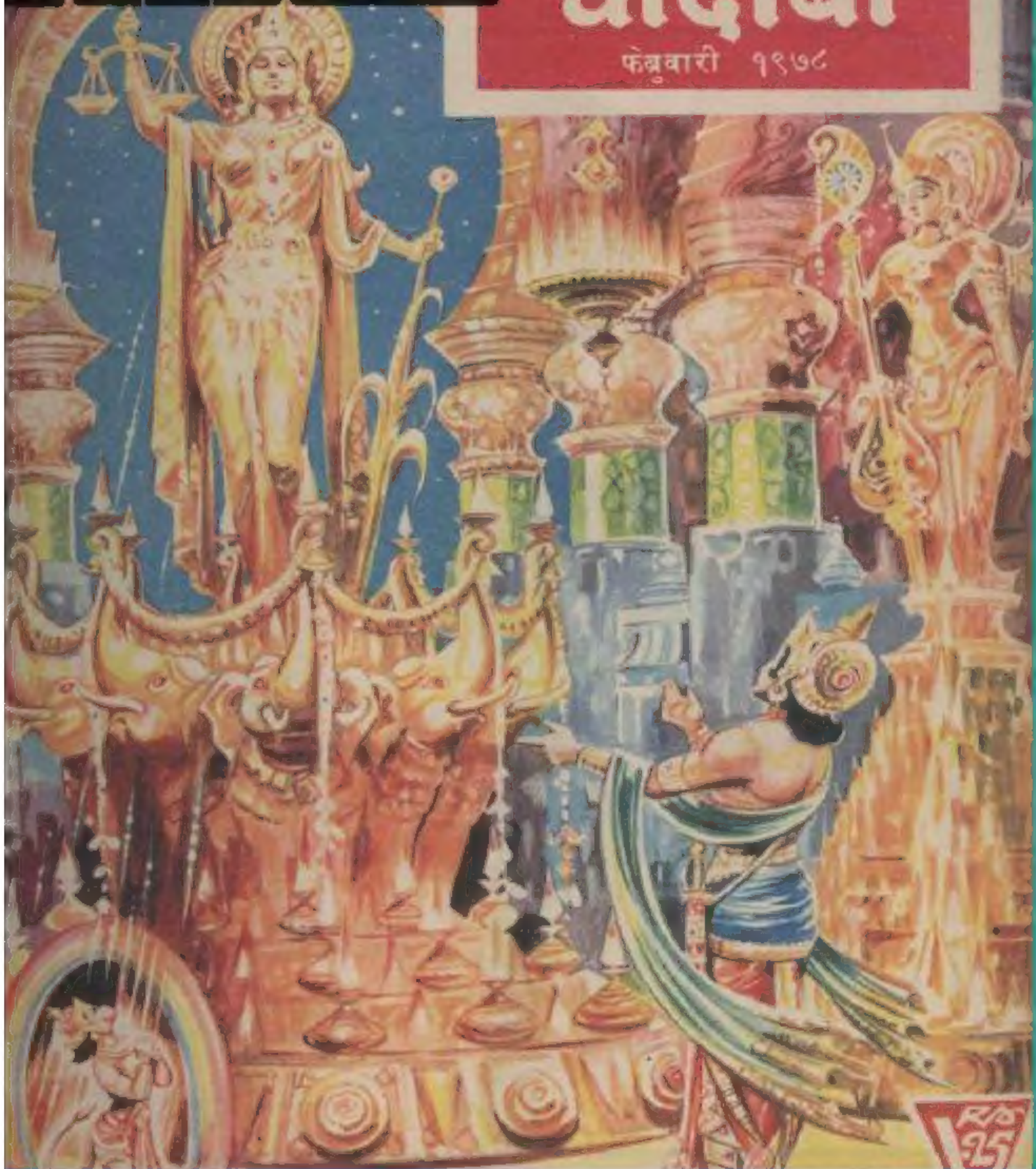

/ 68

चांदोबा

फेब्रुवारी १९७८

आमरव्याणी

भूयो वित्तस्य यास्त्राय
भव नित्वं जितेन्द्रियः
कामक्रोधसमृत्थानि
त्यजेथा व्यसनानि च

॥ १ ॥

[तू नसपणे व इन्द्रियनिग्रह करून श्रद्धेस आणि काम, क्रोध यावि पडिपुंमुळे तलस होणाऱ्या व्यसनांचा त्यास केशा पाहिलेच.]

परोक्षया वर्तमानो
वृत्त्या प्रत्यक्षया तथा.
अमात्यप्रभृती स्मर्त्वाः
प्रकृतिप्रचानुरंजय

॥ २ ॥

[तू प्रत्यक्षपणे किंवा परोक्षपणे अमात्याविकस वास्तव येत प्रजेला संतुष्ट ठेवीत राहू.]

कुण्डानुरक्त प्रकृति र्यः
पालयति, मेदिन्यु
तस्य संबंति मित्राणि
लब्धामृत मित्रामराः

॥ ३ ॥

[प्रजेला संतुष्ट ठेवून जो पृथ्वीवर राज्य करतो त्याला घंटल्यावर त्याच्या मित्रांता, देवता व मृतप्राणींच्या वेळी जसद आनंद झाला तसा वागव होतो.]

कावळा आणि धुवड

[५४]

रक्ताक्ष सापाची गोष्ट सांगून म्हणाला—

“आपण स्थिरजीवींचा वध करून वडावे हे राज्य काबीज करून येथे निर्भयपणे राहू या.”

त्यानंतर अरिमर्दनने क्रूराक्षाने सत विचारले. क्रूराक्ष म्हणाला—“मला रक्तक्षचा सल्ला मुळीच मान्य नाही. आपल्याकडे आश्रय पागायला आलेल्या असहाय्य कावळाचा वध करणे मला मुळीच कबूल नाही. आपल्याला शिवी राजाची गोष्ट माहीत नाही का? दोघां पक्षांची गोष्ट ऐकली नाही का?”

“ती कोणती बुवा गोष्ट?” अरिमर्दनने विचारले.

तेव्हा रक्ताक्षाने गोष्ट सांगितली.

प्राचीनकाळी शिवी नावाचा एक मोठा दयाळू व प्रजवत्सल राजा होता. तो एक

चर्कवर्ती राजा होता व कित्येक मांडलिक राजे त्याच्या दरबारात होते. तो दानधूर ही होता. त्याची कीर्ती देवलोकापर्यंत पोचली. इंद्र विचार करू लागला—“शिवी-सारखा दानवीर कोणी नाही म्हणतात. परंतु इतका दानधर्म करण्यात त्याचा हेतु काय बरे असेल? फक्त कीर्तीलाच व्हावा म्हणून हा दानधर्म करीत असावा की खरोखरी निरुपग्रवी व असहाय्य लोकांविषयी कीर्ण घाटल्याने हा दान करतो?”

त्या शंकांचे निरसन व्हावे यासाठी त्याने यमाला बोलावणे पाठविले आणि दोघांनी मिळून एक योजना आखली.

एके दिवशी राजा शिवी स्नानसंध्यादी आटोपून दरबारात येऊन बसला. तेव्हा इंद्र एका कबूतराचे रूप घेऊन राजाच्यानास

वढत फिरत राजाच्या दरबारात आला. यम ससाण्याचे रूप घेऊन त्याचा पाठलाग करीत त्याच्या पाठोपाठ आला. दमत्या-मुळे घाम टाकीत पावसून गेलेले कबूतर पावत्या डोळ्यांनी शिबि राजाकडे पहात त्याच्या पायांवर येऊन पडले व म्हणाले-
“राजा! मी तुझ्या आश्रयाला आलो आहे वा ससाण्याच्या हातून मला वाचव.”

पाठोपाठ ससाणा आलाच होता. म्हणाला-“राजा, मी तपाची आहे. माझे बाय व हिराभूत बेऊ नकोस.”

“महाराज! आपल्या आश्रयाला आले-
न्याचे रक्षण करण्याची जबाबदारी आप-
न्यावरच आहे.” कबूतर म्हणाले.

राजा! मी एकदा ही आपल्याकडे
जो कोणी येऊन भीक मागते त्याला आपण
ती देता! हे कबूतर माझा आहार आहे.
मला खावला मिळाले नाही तर मी मरेन.”
ससाणा म्हणाला.

राजा म्हणाला-“बहाणो, समजूतदार
लोक आपल्याला आलेल्या प्रत्येकाचे रक्षण
करतात. मी माझ्याकडे जेवढे मांस शिजून
तयार आहे ते सर्व घायला तयार आहे.
तुम्ही त्या कबूतराला सोडा.”

ससाणा म्हणाला-“इतर कोणो शिकार
करून मारलेल्या प्राण्यांचे मांस ससाणे
खात नमतात. निवृत्त प्राण्यांचेच मांस
आम्ही भक्षण करतो. म्हणून आपण या
कबूतराच्या वजनाचे आपले मांस काढून
दिलेले तर आम्हाला मान्य होईल व मी
कबूतराला सोडून देईन.”

ते मला मान्य आहे. मी आपले मांस
देतो.” असे सांगून राजाने आपल्या खजि-
न्यातून तराजू आणायला आज्ञा केली.

ते ऐकून समेत हुंजर असलेले मांडलिक
राजे व दरबारी भयभीत होऊन म्हणाले-
“महाराज! हा ससाणा आपला जीवघण्यासाठी
आलेला कोणी राक्षस असावासा वाटतो.”
परंतु राज्याने त्यांच्या बोलण्याकडे दुर्लक्ष केलं.

तेवढ्यात तराजू आणण्यात आला होता.
राजाने एका पारड्यात कबूतराला ठेवले

व आपल्या मांडाचे मांस कापून दुसऱ्या
पारड्यात ठाकले. सारी कबूतराचे चारवे
खालीच राहिले. नंतर राजा स्वतःच त्या
पारड्यात बसला. तो अपूर्व त्याग पाहून
देव दुंदुभी वाजवू लागले व आकाशातून
पुष्पवृष्टी होऊ लागली. आकाशवाणी
झाली-“बाबास! बाबास!”

स्वा पाठोपाठ इत्र व यम स्वस्वरूपात
प्रगट होऊन म्हणाले-“राजा! तुम्हा त्याग
अपुर्व आहे. तुम्हा प्राणिमात्रावरचे अपुर्व
प्रेम आम्ही प्रत्यक्ष पाहिले. तुला एकदाचाला
सत्याची पारख आहे. तुम्हा शरीर पूर्ववत
होवो!” असे सांगून दोघे अंतर्धान पावले.

आत्मार्पण करणाऱ्या पक्ष्याची गोष्ट
एक पारधी नाळे ठाकून पक्षी पकड-
ण्यासाठी रात पहात बसला होता, त्याच
वेळी वादळ येऊन पाऊस पडला व पारधी
ओलाचिव झाला आणि एका झाडासाठी
आसऱ्याला जाऊन बसला.

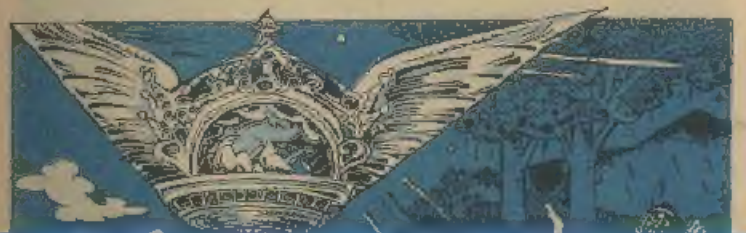
स्वा शाडवचर एक पक्ष्याचे जोडपे बसले
होते. मादी कोठे तरी बाहेर गेली होती. नर

मादीची काळजी करीत होता. इतक्यात
मादी परतली. तिला दीग स्थितीत बसलेला
पारधी बिसला. पारड्याने त्या पक्ष्यांना
भुकेने व बंदीने त्याचा जीव कासाकीस
बाल्यारचे सांगून बांबवायला सांगितले.

नर पक्ष्याने आपल्या चरड्यातून पाने
व काटक्या साळी ठाकून त्यांची शेंकोटी
तयार केली आणि पारड्याला हात बोकून
घ्यायला सांगितले. पारधी म्हणाला-
“आपल्या उपाशी अतिथीला खायला काही
नसलेले पाहून नर पक्षी निस्संवात उडी
बेत म्हणाला-“मला साऊन आपली भूक
मिटव.”

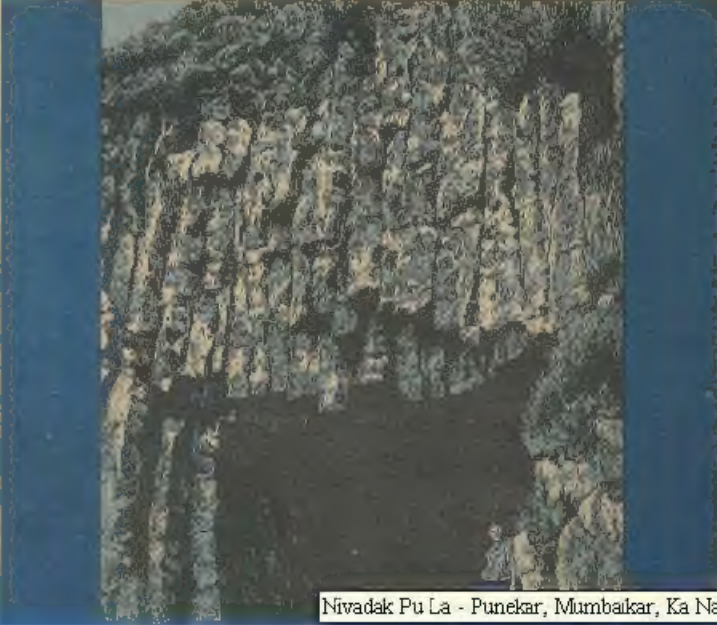
“आपल्या मत्तशिव्याय मी कशी निवृत्त
राहू शकेन?” असे म्हणत मादीने त्या
आगीत उडी ठाकली. त्या आत्मत्यागी
पक्ष्यांना त्याच्या स्वर्गातून सुवर्ण रत्न आला.

ते दुपय पाहून पारड्याच्या मनात बेइज्ज
झाला. रानाचे पक्ष्याचे मांस खासचे सोडले
आणि जंगलातून जात बसता दावानल
पाहून त्यात उडी ठाकली व देहत्याग केला.

१९२. समुद्राने निर्मिलेली गुहा

या विशाली गुहा बॅल्थीयन दीपसमूहातील टनगा नावाच्या भेटावरची आहे. फार प्राचीन काळी संख्यमुद्रात अजिंक्येस फुटून आल्या सातून ७० फुटांना हा थर जमला. तो थंड आल्यावर तो अकुंचन पावून त्याचा भेगा पडल्या. त्यानंतर सहस्रावधी वर्षांनी समुद्राच्या लाटांनी धक्के खाऊन ही गुहा झाली. ही ७५ फुट खोल आहे.

[२४]

[हंसारथान्न हल्ला पडल्यामुळे आलेल्या बलशुक्त राक्षसीचा मयासार घ्यावला जाऊन जयभीम व त्याच्या अनुयायांनी त्याला ठार केले. मायासरोवरेवर, रावकुमारी कांचनमाळा रचणून जयभीम पडले त्या मागी पांडरा घूर वर येत आहे हे साहून सवे त्या विशेष निशाने. पुढे-]

हंसारथ उलटला त्यावेळी त्यातून माया-सरोवरेवर, कांचनमाळा व गारथी बसकून झाली पडले. परंतु ते जंगलात एकाच जागी पडले नाहीत, निरनिराळ्या जागी पडले. मायासरोवरेवर जेथे पडला तेथे त्याला एक विचित्रच अनुभव आला. तो पडला त्या जागी नरभक्षक जातीचे लोक रहात होते. त्या जातीच्या लोकांना गेल्या एक आठवडाभर एकही जनावर शिकारीला मिळाले नव्हते. कारण हूर रानातून वाघांच्या घाडी त्या प्रदेशावर गेले काही दिवस होत होत्या. म्हणून त्या प्रदेशातली जनावरे आपल्या बिलातून गुहा वगैरे जंगल दडम्याच्या जागेतून बाहेर उघट्यावर येत नव्हती. की हुरगं व इतर निरपयवी प्राणी उघट्यावर आले त्यांचा पाठलाग करून वाघांनी त्यांचा फड्या उडविला होता. ती शिकार करीत मघांना

ते बाप त्या इराकळचा फोडीत त्या ऐकून सर्व जनावरे गंजारच्या डोंगरापलीकडे पळून गेली होती.

नरभक्षक जातीच्या नायकाचे नाव विवळचा होते. त्याला त्याच्या काही विश्वासपात्र अनुयायांकडून त्याच्या जातीसले बरेच लोक ती वस्ती सोडून दूर पळून जाण्याचा विचारात असल्याचे कळले. त्याला त्या गोष्टीबद्दल फार वाईट वाटले. कारण त्या जातीचे पूर्वज त्याच जागी जन्मले आणि वाढले होते आणि त्यांनी त्या जागी आपली वस्ती कायम केली होती. तेव्हा आपले अनुयायी वस्ती सोडून पळून गेले तर त्याचे सर्व पाप आपल्या

डाव्यावर येणार अस त्याला वाटले. गिऱ्याय लांब पारेल्या असलेल्या वडाच्या शरडाखालच्या देवीचा आपल्यावर कोप होईल असेही वाटले. त्या देवीला दरवर्षी एक तरबळी देऊन तिचा प्रसाद त्या जातीच्या लोकांना देण्याचा प्रथात कित्येक पिढ्या चालू होता.

विवळचाने असा विचार करून काय वाटले ते करून आपल्या अनुयायींनी वस्ती सोडून जाऊ नये असे काही तरी करण्याचे ठरविले. त्यासाठी देवीने त्याला आवश्यक शक्ती देण्याची कृपा करावी अशी देवी-जवळ प्रार्थना करण्यासाठी तो त्या देवीच्या देवळाकडे धावला.

ते देवळ फार जुने होते. त्याला दरवर्षाच येथे काही नव्हते. पावसाळ्यात वाऱ्यापावसापासून स्वतःचे रक्षण व्हावे यासाठी जंगली जनावरे आसऱ्यासाठी त्या देवळात येऊन बसत.

त्या दिवशी विवळचाने सूर्यादयाच्या वेळी त्या पठक्या देवळात एक अद्भुत दृश्य पाहिले. त्या देवीसमोर एक मोठा अजगर एका लावंग्याला चिखता घालून पिळण्याच्या खटपटीत होता आणि लोंढ्या त्या अजगराचे तोंडच आपल्या जबड्यात धरून बसला होता. जोपाची खटपट स्वतःचा जीव वांचविण्यासाठी चालू होती.

ते दृश्य पाहून विवळचाचे सर्व अंग आपादभस्तक झराले. तो पळून जाण्याचा विचार करू लागला. सरी साहस करून त्याने देवीला साष्टांग नमस्कार केला आणि उठून उभा राहून म्हणाला-“देवी, तुझा महिमा विविध आहे. आम्ही तुझे सर्व भक्त, मला एक आढवडा उपाशी आहे! आणि आमच्यावर तुझी कृपा झाली नाही. हे अद्भुत दृश्य दाखवून मी आम्हाला कोणत्या गोष्टीची आशा देत आहेत?”. ते विचारल्यावर एका क्षणापासून देव-ळाच्या भिंतीतील दगडाच्या स्थाचिंतून एक रानसाजर तोंड बाहेर काढून ओरडले-“म्यांव, म्यांव!”

“हे तर आणखीच जास्त अद्भुत! याचा मूठ अथं म्हाताच्या मांत्रिकालाच माहीत असावा.” असे म्हणत विवळचा त्याच्या जातीचे लोक जेथे जसा झाले होते तिथेच धावला.

त्यावेळी त्या नरभक्षी जातीचे स्त्रीपुरुष व मुलेबाळे एका उघड्या जागेवर जमा होऊन जंगलातली कंदमुळे व फळे साऊन जमता येईल वा या गोष्टीचा विचार करीत त्यासाठी खटपट करण्या पुर्वी परस्परशी भांडायला तयार झालेले दिसले.

विवळचा धावत येऊन ओरडला-“जेरीजे, जसाजसावर जसा केरी जेरी जेरी

बापला मांत्रिक देवीचा पुजारी कोडे आहे?”

सर्वांची नजर त्याच्या नायकाकडे वळली. त्याचा आवाज ऐकून त्यांना वाटले की देवीच्या देवळासमोर हरणांचे कळप किंवा रानडुकरे येऊन बसली असावीत. काही तरुण उभे राहून विचारू लागले-“सरदार! देवीच्या देवळात हरणे आणि रानडुकरे जमा झाली आहेत का? आम्ही तीर कमान व भाले घेऊन येऊ का? कदाचित देवानेच आपल्या भक्तांवर अनुग्रह करून या जनावरांना पाठविले असणार! चला, तर तिकडे आपण सर्व जाऊ या! जसा जसा!”

नामकाने मांनिक कोठे विसतो ज्ञा पाहण्यासाठी एकदा नजर फिरवून पाहिली. परंतु तो कोठे विसला नाही म्हणून ओरडला-“सुद्धे आहात! मी तुम्हाला काय विचारले आणि तुम्ही काय बडबडता आहात? पुजारी, मांनिक कोठे आहे? मी देवळात जे दृश्य पाहिले त्याचा अर्थ त्याला विचारायचा आहे. त्याला हुबहुन घेऊन या!”

मांनिक त्या वेळी दूर एका झाडाखाली उपाशी मरगळलेल्या स्थितीत दुल्लखा घेत बसलेला होता. मुलांनी येऊन त्याला सांगितल्यावर नामकाने त्याच्याजवळ जाऊन

सांगितले व म्हणाला-“मांनिक! या दुरयाचर काय जर्ण हो? याचा अर्थ असा तर नाही की देवीचा अनुग्रह आपल्यावर झाला आहे आणि आता आपणा सर्वांचा पोदभर खावला मास मिळणार आहे?”

मांनिकाने त्या सर्व गोष्टीकडे दुर्लक्ष केले व म्हणाला-“आपल्या जातीचा मी मांनिक आहे व माझे केंस पांढरे झाले ते फुकटाफुकटी उन्हात पांढरे झाले नाहीत आपली देवी असे काही स्पष्ट कधीच सांगत नाही. सर्व गुंजच असते, मला जसे वाटते की आपल्या जातीच्या लोकांनी इतर रानटी जातीच्या लोकांसारखे, खाण्यालायक जे मिळेल ते खाण्याची संभव केली पाहिजे.”

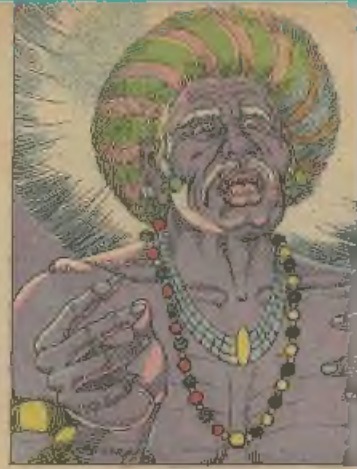
म्हणतारा मांनिक म्हणाला ते ऐकून त्रिवळ्या एका तरुण मुलाच्या हातातली काठी आपल्या हातात घेऊन म्हणाला-“तु हे सर्व भूखासारखा काय बरळतो आहेस? तू हे विसरलास वाटा की आपल्या जातीच्या लोकांनी मांनिकांचा इतर कोणत्याही वस्तूचे सेवन करू नये असा आपला नियम आहे!” असे म्हणत नामकाने काठीचा एक पडका मांनिकाच्या पाठीवर जोडला.

मांनिक कळवळून उभा राहिला आणि

त्रिवळ्या! काय झाले ते तर सांगशील की नाही? तू दिलेल्या फटक्याने माझी भूक पार नाहीसो झाली आणि नवीन श्म झाला आहे माझ्या अंगात!” असे म्हणत म्हणताने उडी मारली व झाडाची फाटी धरून लांबकळू लागला.

त्रिवळ्याच्या आसने दोघा त्रिपा तरुणांनी उडून मांनिकाला पाय धरून चाली ओढले व तो जमिनीवर आदळण्यापूर्वी त्याला कंबर धरून जमिनीवर उभे केले. नंतर त्रिवळ्याने देवळात त्याने पाहिलेले दृश्य पुन्हा सविस्तर वर्णन करून सांगितले. या वेळी मांनिकाने जास्त लक्षपूर्वक सर्व ऐकून घेतले आणि काही वेळ आकाशाकडे दुष्टी करून काही तरी विचारात गढल्यासारखा बसून राहिला. नंतर लगेच वाकून जमिनीवरची थोडी घुळमाती हातात घेतली आणि ती घेऊन सधोवर उडवीत म्हणाला-“येथे उषड्या जागंवर विस्तव पेटवून एका मोठ्या मडक्यात किवा रांजणात पाणी टापवा! काही जण देवळाकडे घावत जा आणि तेथून तो अजथर, लांडगा आणि रानमांजर घेऊन या कसे!”

“रानमांजर इतका वेळ त्या दगडात बसून आपली वाट पहात बसले असेल असे

नाही मला वाटत. अजगराने व लांडग्याने आतापर्यंत परस्परांचा जीव घेतला असेल, तरी मी त्यांना आणवतो.” त्रिवळ्या म्हणाला.

“रानमांजर सापडले नाही तर ते ज्या दगडावर ‘म्याम म्याम’ करीत बसले होते तो दगड आणविला पाहिजे. तो दगड देखील उकळत्या पाण्याच्या रांजणात टाकला पाहिजे.” म्हणतारा मांनिक डोळे बंदारून म्हणाला.

“देवीने आपल्या देवळात अजगर आणि लांडग्यांचे ते दृश्य आपल्याला दाखविण्याचे कारण काय? त्याचा अर्थ आपल्याला शिकारीला लोकर रानटी स्वापदे सापड-

तील असा आहे काय?" त्रिबल्लवाने भीत भीत विचारले.

तो प्रश्न ऐकून म्हातारा मांत्रिक एक उडी मारून आपल्या झिज्या स्वतःच ओढीत आणि अंगात आल्यासारखा धोलत ओरडला—"मी कोण? मी देवी आहे. माझ्या अनुग्रह असेल तर तुम्हाला जनावरांचे नासक काय, तरमांसही खावला मिळेल, तर उठा, चला!"

त्यानंतर नाही जणांनी उठून साडीत जी घोडोभी उचडी जागा होती तेथे एक मोठा खड्डा सणला व त्याच्या काठावर दगड ठेऊन त्यांच्यावर एक मोठे राजेण ठेवले आणि त्यांत पाणी भरले. नंतर त्यांनी

काढव्या सोडून घालू लागले. थोड्या वेळाने पांढऱ्या घुराचे लोट आकाशापर्यंत उडू लागले.

त्याच वेळी आकाशात उडत असलेल्या हंसरायावर निघाडांनी हल्ला चढविला. त्यांनी आपल्या बळकट घोर्वांनी रथ धरून ओढायला सुरवात केली. त्यामुळे रथ कळंडला आणि रथातून मायासरोवरेवर, कांचनमाला आणि रणाचा सारथी धसरून खाली पडले. एकटा अंगरक्षक रथात राहू शकला.

परंतु दिवसे दिवस त्याच्या वक्कपाने म्हणा किंवा इतर कारणांमुळे म्हणा एकाच जागी न पडतां निरनिराळे जाऊन पडले. पिजारलेल्या कैसात हात पावून स्वतःच्या झिज्या ओढणाऱ्या मांत्रिकाने मायासरोवरेद्वाराला खाली पडतांना पाहिले आणि ओरडला—"वाहवा! जपारी तडफडत असलेल्या आपल्या यक्तांवर देवीने अनुग्रह केला आहे, तो पहा, देवीचा प्रसाद, एक माणूस आकाशातून खाली पडत आहे. राजेणातले पाणी लोकर नापना. माणूस, बळगर, लांडगा आणि रानमांजर या सर्वांचे मांस शिजल्यावर पहिल्याने नैवेद्य दाखवून मग प्रसाद घ्यायचा. त्यानंतर आपल्याला अर-पूर मांस सायला मिळेल."

फक्त पाहिले आणि आनंदाने माळ्या वाजवून ताचू लागले. हंसरायातून मायासरोवरेवर खाली पडला हे त्याचे दुरवृत्त, परंतु त्याहीपेक्षा त्याचे मोठे दुर्भाग्य म्हणजे तो त्या नरमांसभक्षी रानटी जातीच्या घोळक्याच्या मध्यभागी सरळ त्या राजेणात येऊन पडला. तो पाण्यात गळोपळ्या खात बर घेऊन राजेणाचे काठ ठारून बसला. त्याने चारीवाकूला नजर फिरवून पाहिले, सर्व नरमांसभक्षी लोक नाचत वागडत होते. त्याने जिवाची आशाच सोडली.

म्हातारा मांत्रिक स्मित करीत राजेणा-जवळ येऊन हातधारे करीत म्हणाला—

"अरे बाः! आपल्या देवीने साध्या माणसालाच नाही, चांगल्या गलेलट्ट माणसाला पाठविले आहे आणि कसा सरळ राजेणात आणून टाकला आहे!"

मांत्रिक म्हणाला ते ऐकून मायासरोवरेद्वाराला कळले की तो फक्त रानटी जातीच्या मध्येच येऊन पडलेला तप्त नरमांसभक्षी रानटी लोकांच्या मध्ये येऊन पडला आहे. 'आपल्या सारख्या समर्थ व्यक्तींची अशी दुर्गती व्हावी' नाही! तर पुढे काय करावे या विचारात तो असला राजेणातले पाणी गरम झोळ

लागले आणि त्याच अंग भातू लागले होते.

मायासरोवरेवर राजेणाब्राह्मण उडी मारून येथल्या खटपटीत असल्याचे पाहून मांत्रिक एक जळत असलेले लाकूड त्याच्या अंमाजकळ नेत म्हणाला—"काय रे! आमच्या देवीने अनुग्रह करून तुला आमच्याकडे पाठविले आणि तू नर का बाहेर निघण्याचा प्रयत्न केलास तर राजेणाब्राह्मणा निशाच्याट टाकून तुला आम्हीच खाऊ! खबरदार!"

ते ऐकून मायासरोवरेद्वाराला त्याचे मरण अवघी जवळ येऊन डेवले असल्याचे स्पष्ट दिसले. तरी जवळच्या पाण्यात

शिजूत मरण येणे हे सर्वकरून आहे! काय वाटेक ते करून रांजणावाहेर आजून पाहिले. तेवढ्यात त्याला एक धुकती सुचली. त्याने एक मोठे गुपित मांमिकाळा सांगण्याचे सोंग केले आणि बारीक आवाजात त्याला म्हणाला-“तू या रागातल्या देवीचा पुजारी आहेस ना? तरमग हे गुपित तुलाच सांगितले पाहिजे. तुझ्या देवीने माझ्याबरोबर आणखी बंधाना आकाशातून पाठविले आहे.

नरमांसपक्षी मांमिक ते ऐकून आश्चर्य करीत विचारू लागला-“असं का? मग ते दोघे कोठे आहेत?”

“ते चुकून तुझ्या जागी उतरले असावेत. तू मला बरोबर नेलेस तर मी त्यांचा शोध काढून त्यांना धरून आणायला मदत करीन.” मायासरोवर म्हणाला.

मांमिकाळा ते सर्व खरे वाटले. त्याने लगेच मायासरोवरेखराळा बाहेर काढून एकाला देवीच्या देवळात शिवछाया गेला होता त्याच्याकडे ती वातनी कळवयला पाठविले

मायासरोवरेखराळाबरोबर जंगलात तिघांला. संध्याकाळपर्यंत त्यांनी जंगलांत कांचन-माला व सारख्याच शोध केला. एकाएक त्यांना एका झाडाखाली सारख्याचा बावूक दिसला.

‘माझा सारखी, कांचनमाला तगरे गा झाडाच्या फांद्यांत कोठे तरी प्रडकले असावेत. ते जिवंत आहेत की नाहीत? त्यांना वाचविले पाहिजे,’ असा विचार करीत मायासरोवरेखराने मान वर करून पाहिले. परंतु त्याला वर झाडावर कोणी दिसले नाही. मात्र वर आकाशात हसांचा रथ उडत असलेला दिसला.

त्याच वेळी घुराचे झोट पाहून त्या दिशेने सिद्धसाधक व मकरकेतुमुढा नरमांसपक्षक जातीच्या वस्तीकरे येत होते. साधक आपले बाहून वनमाणसांवर ‘जय भद्राकाल’ असा घोष करीत येत होता. तो घोष ऐकून मायासरोवरेखर आणि त्याच्याबरोबरचे इतर लोक भयपणित झाले.

ऋणमुक्ती

विक्रमादित्याने आपला तट तोडला नाही.

तो झाडाजवळ गेला, प्रेत झाडावर काढून घेतले आणि नेहमीप्रमाणे मौनपणे स्वर्गानाच्या दिशेने निघाला. तेव्हा प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला-“राजा! मला माहीत नाही की तू आयुष्याचा बीट आल्याने असा विरक्त होऊन इतके फट सहन करू लागला आहेस की बायली नाही कारणाने! परंतु विरक्त व्यक्तीला तुझा, त्याच्या कपाळावर लिहिलेले असूनही मरण पेट नाही. त्याचे उदाहरण म्हणून मी तुला गोपालक याची गोष्ट सांगणार आहे. लक्ष घेऊन ऐक.” असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

महंतीपूर नावाच्या गावी गोपालक नावाचा जन्मतःच एक गरीब दरित्री माणूस श्रीक मागून आपला उहरनिवाह करीत असे. त्याच्या जन्मपरिचित काय लिहिले

तेव्हातच गोरी

होते नकळे. परंतु त्याला एक वेळ पोटभर खाण्या मिळे तर कधीकधी तीनतीन दिवस तेही मिळत नसे.

एकदा रामानंद नावाचा एक ज्योतिषी आपल्या विषयांसमवेत काशीच्या वाटेवर म्हंतीपूरला आला. त्या गावच्या लोकांनी त्या ज्योतिष्याला आपले भविष्य विचारून घेतले. ते कळल्यावर गोपालकने रामानंद यांच्याकडे जाऊन त्यांना त्याच्या या दारिद्र्याचे कारण विचारले आणि ते कसे दूर होईल हे देखील विचारले.

“बाळ! लुप्त्या कपाळी मुख लिहिलेले नाही. म्हणून मला वाटते की तुझे दारिद्र्य कधी संपणेच शक्य नाही.” रामानंदांनी

गोपालकाला लक्षपूर्वक पाहून त्याचे भविष्य सांगितले.

“तत्तमग निदान एवढे तरी सांगण्याची कृपा करा की माझ्या कपाळी मरण चेन्हा लिहिलेले आहे? मला या जगातून केन्हा सुटका मिळेल?” गोपालकने विचारले.

“मुला! शेजारच्या शहरात रामगुप्त होमगुप्त आणि भीमगुप्त नावाचे तीन व्यापारी आहेत. त्यांच्यावर तुझे प्रत्येकी एक सुवर्णमुद्रा द्यावे असे म्हणले आहे. तू ते द्यायला बसून ते सर्व उपभोगल्यावर तुला मरण येईल.” रामानंद म्हणाले.

गोपालक आनंदाने रामानंदांचा निरोप घेऊन शेजारच्या शहरात गेला. तो त्या

तिघांनी भेटला व त्यांच्यावर एक एक सुवर्णमुद्रा द्यायला आल्याचे सांगून ते त्याने परत घाल्याला सांगितले. तिघांनी काही एक तक्रार न करता एक एक सुवर्णमुद्रा दिल्या.

गोपालकने त्या सुवर्णमुद्रा घेऊन करून दारिद्र्यनारायणाला अन्नदान केले आणि विचार करू लागला की आजपासून या जगापासून कायमची मुक्ती मिळेल. कोणत्याही सणाला यमाचा निरोप येईल. मरणांतर माना हा देह रानटी जनावरांना आपली क्षुधा भागविण्यास उपयोगी पडला तर बरे. असा विचार करून तो जंगलात भटकत फिरू लागला.

दोन दिवस गेले. त्याला भूक लागली होती. काच किवा सिंदूरदेखील त्याच्या

जवळून जात तरी कधी त्यांनी त्याच्याकडे दुकूनही पाहिले नाही. परंतु त्याला हे कळना की ज्योतिष्याचे भविष्य खरे का होऊ नये? या विचारात देहभान विसरून भटकत असता तो एका खड्ड्यात पडला.

“अस्व! तत्तमग देवाने कदाचित माझ्यासाठी पहिल्यापासून हा खड्डा खणून ठेवला आहे. आतां मरण निश्चित येणार!” असा विचार करून त्याने एकदा चारी-बाजूला पाहिले. काळेलात त्याला काहीतरी शकाकत असल्यासारखे दिसले. गोपालकने ते हाताने चाचपत उचलून पाहिले. ते सोने होते. खड्ड्यात गूहा आहे तर, आणि त्यात अगोठ सोनेही आहे! असे त्याला धाटले.

गोपालकने सब सोने एकत्र केले आणि आपल्या घरी परते येऊन त्याने ते गोरगरिबांना मदत करण्यासाठी खर्च केले. त्यांचे कष्ट त्याने दूर केले म्हणून त्यांच्या कुटुंबीने तो देवपुत्र झाला. गावकऱ्यांना हे कळता की जन्मापासून गरीब असलेल्या गोपालकाकडे हतके पैसे कोटून आले! त्याने त्याच्या जवळच्या मित्रांना किंवा शेजार्यांपासून कोणाजवळही काही सांगितले नव्हते.

एकूण ज्योतिषी म्हणाला ते खरे झाले नाही. गोपालक बरेच दिवस जिवंत राहिला. त्याच्याजवळ अपार सोने होते. तरी तो गोरगरिबांपासून निराळा न राहता सर्वदा त्याचे दुःख दूर करण्याची खटपट करीत राहिला.

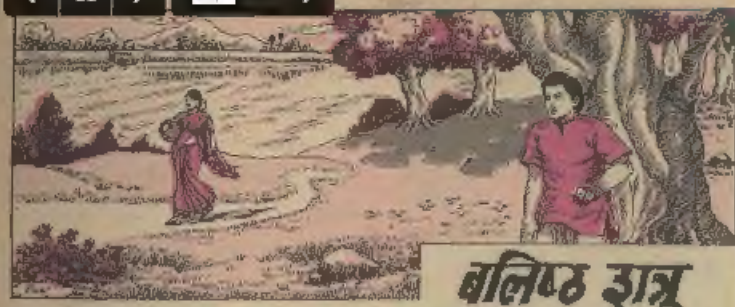
वेताळ बेशबर गोष्ट सांगून म्हणाला- "राजा! गोपालकाला का मरण आले नाही? ज्योतिष्याचे म्हणणे सधेस्वी खोटे कसे काय झाले? या प्रश्नांची क्षमादान. कारण उत्तरे माहीत असून तू दिली नाहीस तर तुला परिणाम माहीतच आहे, तुझ्या

जाण्याचा घंटेवर मरण होऊन पुराण पायावर लोळू लागलील.

विक्रमादित्य म्हणाला- "रामानंद ज्योतिषी म्हणाला ते खोटे झाले नाही कारण गोपालकाने व्यापाऱ्यांकडून जे आपले ऋण वसूल करून घेतले ते त्याने त्या सोन्याचा उपयोग स्वतःच्या उदरनिर्वाहसाठी केला असता तर कदाचित त्याला मरण आले असते परंतु त्याची दान वेण्याची प्रवृत्तीच ज्योतिष्याचे भविष्य पूर्ण होण्यास तेव्हा थांब आली. शेवटी त्याने विचार केला की तो मेल्यावर त्याचे शरीर जळून कोळसा व राख होण्याऐवजी रानटी स्वापदांच्या क्षुभा निवारणार्थ त्याचा उपयोग व्हावा. परिणामी त्याला आणखी जास्त सोने मिळाले. त्याचबरोबर त्याच्याकडून ऋण घेणाऱ्यांची संख्यासुद्धा वाढली."

अशा तऱ्हेने राजाचे मौन भंग होताच वेताळ येतासह माहीना घाला व पुन्हा आदालत जाऊन लोबकाळू लायला.

(कल्पित)

बलिष्ठ डागू

उरगपूर नावाच्या गावी पार्वती नावाची एक मांडखोर बाई रहात असे. तिला गणू नावाचा एक मुलगा होता. गणू लाडातच लहानाचा मोठा झाला. लम्प्याचे वय झाले तेव्हा कोणी त्याला मुलगी सायला तयार होईना. कारण मांडखोर सासू मुलीला कशी वागवेल याची प्रत्येकाला धाका वाटे.

एकदा गणोबा काही कामाने दूरच्या गावी गेले असता त्यांना गावातल्या तलावावर एक सुंदर मुलगी दिसली. तिला पाहून तिच्याशीच लग्न करण्याचे त्यांनी ठरविले आणि तिच्या पाठोपाठ तिच्या घरी गेले. त्या मुलीनेदेखील गणोबांना पाहिले होते व ती तिला आवडला होती.

तिचे नाव इंदू अहल्याचे गणोबांना कळले. गणोबांनी तिच्या आईवडिलांना भेटून तिला मागणी घातली.

इंदूचे आईवडील गणोबांना म्हणाले- "अहो, पण तुम्ही विचार करा बरं का, आमची मुलगी बोडीशी मांडखोर स्वभावानी आहे. म्हणून तिचे लग्न आजवर जमले नाही. तुम्हांला आपली मुलगी सायला आम्हांला ज्ञानदक्ष होईल.

गणोबांनी आपल्या आईचा स्वभाव कसा आहे हे सांगून टाकले. इंदूच्या आईवडिलांनी विचार केला, तरमग सामूच्या हाताखाली मुलगी काही दिवस वागली की तिच्या स्वभावात बदल होईल. त्यांनी इंदूचे गणोबांशी लग्न करून दिले.

बायकोला घेऊन गणोबा घरी आले. त्यांना पाहून पार्वती आश्चर्यचकित झाली. परंतु तिला एका गोष्टीचा आनंद झाला की, आपल्या मुलाला मुलगी सायला कोणी तरी पुढे झालाच. महिनाभर मुलाला व सुनेला पार्वतीने निश्चितपणे राहू दिले.

दावापोषण केले गणोबा दोषीवर कायल आई म्हणू लागली की मुलावर सुनं मीहिनी टाकली आहे आणि सुनवाईनं तक्रार केली की मयरा अजून आईचा पदर सोडित नाही

त्या दिवसापासून गणोबांना घर म्हणजे नरकदाम वाटू लागला तसा ते स्वप्न-वानं गरीबच होता आईची व बायकोची बोलणी एकूण सगे गणू राहू

एकदा गणोबांनी ते ज्याच्या शांतत काम करीत, त्या मालकाच्या मुलाला सापपासून वाचविले म्हणून मालक इतका खूब झाला की त्याने आपली बहु बुधी गाय घेऊन जायला गणोबांना संगितलं गणोबांनी ती गोष्ट घरी जाऊन सांगितली पार्वती म्हणाली "गोपातेला घरी घेऊन येणे शुभकारक आहे।"

इहू म्हणाली- नाही म्हैस हवी तिच्या दुघाला कस असतो

शब्दावळन शब्द वाहत गंध आणि सदाब्रगीच झाली गणोबांना वाटलं की थोडे शांत झाल्यावर दोघीना सभजावून सांगता येईल परंतु ते होऊ नकळत नाही दुसऱ्या दिवशी मालकाने गणोबांना विचारलं काय रे गणू तू गाय मीवून का नाही घेऊन गेलास? गणोबांनी घडलेली गोष्ट सांगितली.

बाजारात विकायला पाठवून दिल्या, भागून तू एक गायच घेऊन जा' मासक म्हणाला

अशा तऱ्हेने आपल्या समोरचा प्रस्न सहजी सुटल्याचा गणोबांना आनंदच झाला त्याने घरी जाऊन ती गोष्ट सांगितली पार्वती आनंदाने म्हणाली- आपल्या घरी म्हत्वाला न जाणून देवानेच आपल्याला वाचविलं

"म्हैस आपल्याची भीती सर्वांनाच असते का?" इहून एक व्यंगवाण सोडला गणोबांनी विचार केला, हे भांडण कधी न संपणारे आहे म्हणाला- 'मी जाऊन प्रथम गाय घेऊन येतो'

"मायका जगापाची जसेल तर काळी गाय घेऊन या कधीत कमी म्हशीचा रंग पाहून मन घरेल' इहू म्हणाली

'हे बघ बाळा! आईच येण हे शुभ आहे म्हणून चांगली दुभती गाय घेऊन ये हा काळपा गायीचा काय म्हणून हट्ट? पांढरी स्वच्छ गाय आण' पार्वती म्हणाली रंगावरून सासुसुनमध्ये वाव झाला

"तुम्ही काळपा रंगाला माक ठेवता स्वतः कडे पहा! इहूने समोरचा वार केला

'तू पांढऱ्या रंगाला लावे टेबतेस, मग तू कशाला ग पांढरी झालीस? सासूने तोंफ डालली.

"पांढरी असते तर गप्प राहाले असते मी आहे गोरी' इहू म्हणाली.

गणोबांनी विचार केला हा वाद संपणारा नाही त्याने स्वतःचे जेवण वाटून घेतलं आणि जाऊन झोपला

भालकाने दुसऱ्या दिवशी गणोबांना पुन्हा विचारले-'अरे तू गाव घेऊन जायला आला नाहीस?' गणोबांनी घरात जातेला वाद सांगितला

सालक म्हणाला-'माझ्या घरात सास-वासुतांचे भांडण नाही आहे परंतु माझ्या दोन बायका आहेत, त्या बऱ्याच माढायच्या शेंबटी मी मुक्ती केली आणि घरात शांतता नांभू लागली'

परंतु तिच्या वाटू लागले की परस्पर कामे होत आहेत हे पाहून सुनवाई कामाचा हातच घालीत नाही आपण चाकरी करायची व मुनेने चैम, हे तिच्या कसे जावणार? म्हणून तिने लहान मोठी कामे सुनेकडून करवून व्यायला मुरवात केली इहू सासूने सांगितलेली कामे विनमोभाट करू लागली एक महिना जाणखी गेला

हळूहळू सुनवाईचे कोडकोटुक कमी होऊ लागलं पार्वती तिच्या प्रत्येक कामात दोष काढू लागली, सुनवाईमुद्धा उत्तरे करू लागली दोघीत अतः अंद वाढत गले

एके दिवशी गणोबा शांतवरून घरी परत आल्यावर पाहतात तर सैपाक झालेला

“मालक मला सांग ना, काय मुक्ती
केळीत ती! गणोबा म्हणाले

“शोषां शत्रूबद्ध्ये जर ऐक्य व सक्य
करावयाचे असेन तर त्यांच्याहून एक
बलिष्ठ वानू शोषावा लागतो’ मालक
म्हणाला

“मी कोठून आणू आणखी एक बलिष्ठ
खत्रू?” गणोबांनी विचारले

मालक स्मित कडून म्हणाला- तो
खत्रू तूच आहेस, वेढ्या!

गणोबांच्या डोक्यात प्रकाश पडला की
पुढे काय केले पाहिजे. त्या दिवशी
संध्याकाळी गणोबा एक तोंबरी गाय
मालकाच्या घरेन घेऊन गेले. सासूसून
दोघी ती गाय पाहून गणोबांवर
खडबडल्या.

“तू जाता किती दिवसांची पाहुणी
राहलोस आई? म्हणाना शिब्याभाष किती
दिवस देणार? थोडा तरी विचार कर!
गणोबांनी थोड्याच रंगतच आईला
गप्प केली.

Full Screen

127

घेऊन बोलपार. म्हणून तो आणखी
मोठ्याने बोलू लागला

“तू आणखी काम कर घरात आऊन
पुरुषांच्या कामात ठेवळाडवळ करायला
बेऊ नकोस. मालकातं गाय घेऊन आयला
सांगितलं आणि जी मला भावइली मी
घेऊन आलो आपुढ गायीच्या बाबतीत
एक वकार शब्द तोंडाबाहेर काढशील तर
तोंड फोडून काढीन” गणोबांनी बायकोला
शक दाखविला

गणोबा पुढे दोन दिवस आईला दरड-
वून गप्प करीत राहिले आणि बायकोन
जास्त वाव घातला तर किला एक किवा दोन
बेऊन तिचे तोंड बंद केल तेव्हापासून दोघी
सासूसून शांतपणे नात्रू लागल्या. गणोबा
घरात रहात होपर्यंत दोघी ताटाखालच्या
मांजरसारख्या वसात आणि ते घराबाहेर
पडले की त्यांच्याबिऊन परतण्याची तक्रार
करीत अशा तऱ्हेने घरातले महाभारत
बाबल आणि शांतता नाटू लागली

उत्तम सल्ला

रामराव कित्येक दिवस परगावी राहून आपल्या वित्तमंडळीत घेटून बाबे म्हणून आपल्या
गावी आले त्यांचे बालमित्र लखोबा व जिवाजी भेटले त्यांनी दोघांनी आपल्या
घरी येऊन रहायला आग्रह केला तेव्हा प्रत्येकाच्या घरी दोन दोन चिमस रहायचे
रामगावांनी मान्य केले पहिल्याने ते लखोबांच्या घरी राहले

लखोबा व त्यांच्या बायकोने उत्तम प्रकारे त्यांचे आदरातिथ्य केले परंतु कां काणास
टाऊक लखोबा रामगावांना कधी एकदां पणत लाडीत नसत बाहेर कापाता जग्न तेन्ना
बराबर राखराकांता घेऊन जात नंतर तिसऱ्या दिवशी शंकराची जिवाजी रहात त्यांच्याकडे
रहायला गेले तेथे देखील जिवाजी व त्यांच्या बायकोने त्यांचे सर्व प्रकारे आदरातिथ्य
केले परंतु जिवाजीमुळा बाहेर जाताना रामगावांना बरीचर घऊनच कापाता आई

त्यातले शूढ कळवि म्हणून रामराव काही तरी कारण सांगून जिवाजीच्या घरी एकटेच
परतले तेव्हा त्यांना सोपे पेंड्यांच्या सातका परगांत मोठमोठ्याने सांडून असलेल्या
दिसल्या ती गोष्ट त्यांनी दीघा मिळाना विचारली दीघांना त्याबद्दल वाज वाटली

तुम्ही बांघे घरातल्या पोलकरणीना काढून टाका आणि बायकांलाच सभे कामे करू
या त्यांना भांडायला मजकूर मिळणार नाही काम करीत राहल्यावर, रिकामपणाचा हा
परिणाम आहे” रामरावांनी ती सल्ला दिला आणि तो खरोखरच घात आणू पडला

अपात्र दान

एका गावात शंकरशेट व सोनूशेट नावाचे दोन घान्याचे व्यापारी होते. दोघे मिळून व्यापारधदा करीत. कित्येक वर्षे दोघांचा बक्ष निर्विघ्नपणे चालू होता. गावात कधी दोघां भावांचे काही कारणां बसत भाडण होई तेव्हा वडीलघाणे मंडळी या दोघां व्यापाऱ्यांचे उदाहरण सांगून म्हणत-“तुम्ही शंकरशेट व सोनूशेट-कडे पहा आणि शिका कसं बंधुत्व राखायच ते”

दरवर्षी दिवाळीला सर्व हिशोब पुरे होत आणि त्यांच्या बऱ्या सुरू करण्यापूर्वी जो मफा होई, दोघे सांस्कारांसाठी वाटून घेत. त्यावेळी शंकरशेट आपल्या बांटेघातले तीनसं पामष्ट रुपय काढून एका पिशवीत निराळे काढून ठेवी. परंतु सोनूशेटने कधी त्याला ‘तसे कां करतोस? कशासाठी रे हे निराळे काढून ठेवले आहेस!’ असे कधी

विचारले नाही. शंकरशेटला आश्चर्य वाट की सोनूशेट कां विचारीत नाही.

दरवर्षी त्या गावाच्या वेसांवर एक जत्रा मरे व फार मोठा बाजार असे त्या वेळी व्यापाराबरोबर जुगारीचे व दाखवे अहुसुडा लागत. जंथ जत्रा मरत थुन थोड्या अंतरावर एक टेकडी होती. त्या टेकडीवर एक विहीर होती. तिच्या चारी बाजूला थोठमोठी उंच झाडे होती. ती जागा यावे करुला खांदला प्यायला व दियांती व्यायला फार मोयीची होते. दरवर्षी तीनश पासष्ट रुपयाची पिशवी शंकरशेट त्या विहिरोजवळ कोणाला कळू दिव्याशिवाय ठेवून निघून जात असे. परंतु ती पिशवी कोण उचलून घेऊन जातो हे कधी शंकरशेटला कळत नसे.

परंतु एके वर्षी शंकरशेटने विचार केला की हे गुप्तदान कोणाला मिळते हे तर पाहू या. म्हणून शंकरशेट विहिरोजवळून

त्याला कोणीतरी आपल्या दोन्हावर पंचा किंवा उपरणं टाकून झाडावाडून निघून जात असलेला दिसला. शंकरशेटने पेशाची पिशवी विहिरोजवळ सोडली जिये होती, ती त्या जागी नव्हती.

शंकरशेटने तोडावरून पांचसण घालून जाणाऱ्याच्या पाठीपाठ जाऊन तीच पिशवी घेऊन जातो आहे का पाहून खात्री करून घ्यायचे ठरविले व गेला आणि शवटो त्याला कळान कां ती व्यक्ती आणि बसरी तिसरी कोणी नसून त्याचा साथीदार सोनूशेटच आहे.

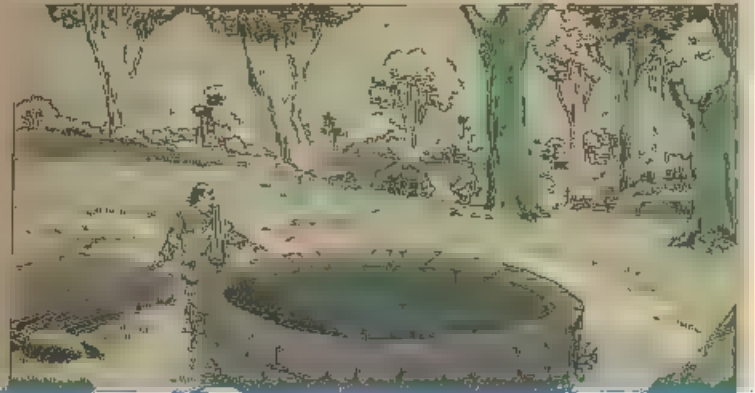
“मित्रा! मला वाटत हात कां पैसे कोणातरी गरिबाला मिळतील व त्याला

त्याचा उपयोग होईल. परंतु हे तर तुझ्याच हातीं लागले.” शंकरशेटने विचारले.

सोनूशेट स्मित करून म्हणाला-“मित्रा! तू हे पैसे फेकूनच दिलेस, मग ते कोणाला मिळोत त्याच तुला काय?”

“तुला, मी हे पैसे अमे कां फेकतो हे जर कळले असते तर तू त्यांना चुकूनही हात लावला नसतास” असे सावून शंकरशेटने आपल्या आयुष्याकडील एक मोष्ट सांगितली ती अशी.

“माझ्या लहानपणीच माझ भाईवडील नारले मी मरीच होतो. उदरनिर्वाहसाठी मला लहानपणी पडेल ते काम करावे लागे. एकदा दुष्काळ पडला नव्हता गावकरी आमचे गाव सोडून निघून गेले. मी त्या वेळी या

गावो आलो बरो एक मोठा बाजार भरला हाता आणि जत्राही भरली होती. असे मी एकल की तो सकाळीचा दिवस होता. मी चार विदसांगसून उभाकी होतो म्हणून मीक मागत होतो पण काही फायदा झाला नाही. एका मिठाईवाल्याच्या दुकानातल जडू जोरत सात थसता मकडला गेले आणि मार जाल्ला मुकल्या अवस्थेत आपल्या असह्य स्थितीत जीव द्यायला वाटलं मी मात विहिरीत खडी मारणार होतो त्याच वेळी भाड्य पायाला काही तरी बोललं मी वाकून पाहिल तर ती हिच्याची अगठी होतो माझ्या मनात जगण्याची इच्छा जाणव झाली ती अगठी

विकून मी एक दुसरी म्हेम विकून घेतली जी प्राप्तो झाली ती स्वचं करून मी एक बेल-गाडी विकत घेतली त्यानंतर आपण दोघे सेटलो व बापली मैत्री जमली धान्याच्या व्यापारात आपल्याला फायदा होऊ लागला म्हणून ज्या दिवशी या विहिरीजवळ मला अगठी सापडली होती त्या संकतीच्या दिवशी दत्तचर्ची मी नौनश पासष्ट रुपय गुप्तदान म्हणून मी ठवू लागला

ते एकून सोनूशत म्हणाला. हा मुला विचार फार धोर अगोळ कदाचित! परंतु हे रुपय ज्याच्या हाती लागलात तो वाईट मार्गाला लागणेदेखील शक्य आहे, तऱ्हे का? पाहिजे तर आपण प्रत्यक्ष पाहू या 'ततर शकरदारला बरोबर घेऊन सोनूशत त्या विहिरीजवळ आला दोघ एका साडा-वर बसून लपून बसल

सोनूशतने एक पिशवी विहिरीजवळ टाकून ठवली थोड्या वेळान भगवी वस्त्र परिधान करून पांढरी साडी असलेला एक साधू तेथ आल त्याने आपली मळडी विहिरीच्या कठड्यावर ठवली आणि हात-पाय धुवायला पाणी काडण्यासाठी बोहरा उचलला त्याच वेळी त्याला सोनूशतने ठवल्लो पिशवी दिमली

त्या साधूच्या मनात एकदास बदल झाला तो रामनाथाचा सोनूने जप करीत

चवकड तजर फिरवून कोणते पत्रात नाही ना खात्री करून घेतली आणि ती पिशवी उचलून आपल्या पठडात ठवली तो भवत शीव पुढे पुढे— 'व संकटातून भा दूदवी जीवितानून मक्ती मिळालो आता लग्न करून घेऊन चैनीत पुढील आपण धान्यवापस भुव तहान विसरून जाऊन ना साधू तथून तिथून गेला

शकरदार त एकून धनक होऊन म्हणाला गुदमगपरित्याग करणाऱ्या या साधूच्या मनात या वयात लग्न करण्याची इच्छा उत्पन्न झाली!

सोनूशतने खुणून शकरदारला मोत रहायला रागितल व एक चावीचा रुपया

विहिरीच्या कठड्यावर टाकून ठवला थोड्या वेळान हाथ जुगारी परस्परांची निवा करीत विहिरीजवळ आले

'खरे, दुसरी म्हेम विकत घ्यायला मी ऐके बरोबर आगळे होते ते गुड्या बोलण्यात येऊन जुगारीत उडवून टाकले आता मी कोणते ताड घेऊन घरी जाऊ? त्यापेक्षा याविहिरीत खडी टाकून जीव देणे पत्करलं' असे म्हणत तो विहिरीकडे घावत निघाला दुसरा त्याला बावीसप्याच्या प्रस्तात होता, त्याच वेळी पहिल्याला कठड्यावर स्वयं दिसला लगेच तो त्यान हातात घेतला व म्हणाला— ऐन वेळी हा कपडा मला मिळाला कदाचित याच्या मदतीने मी पालवून बसला आहे ते सर्व पैसे घेऊ

परत मिळतील असे तो म्हणत जगा-
रीच्या अड्याकडे निघाला.

यात माझा बर्षा वाटा आहे! दुसरा
बरदाचीत म्हणाला आणि पहिल्याच्या
पाठोपाठ निघाला. शंकशेट सोनूशेटला
म्हणाला-“पाहिलेस सोनूशेट? सर्वे घाल-
वून बसल्याबद्दल थोडपा वळापूर्वी हा
रडत होता परंतु एक कण्या हानात घटांच
पुन्हा जगार घळायला निघाला

सोनूशेटन काहीच उत्तर दिले नाही
आणखी काही वेळाने एक लाकूडफोडघा
लाकडाचो मोली घेऊन तेथे आला सोनू-
शेटने पैशांची एक पिशवी लाकूडफोडघा व
विहिरीच्या मध्ये टाकून ठेवली

लाकूडफोडघा असे म्हणत पुढे आला-
‘मी हो लाकूड केव्हा विकणार आणि
केव्हा मरी जाऊन कण्हेरी कळकळ पिंगार?’
तो पाणी काढून पाटभर पिऊन वाजान
भरला होता त्या दिशेने निघाला.

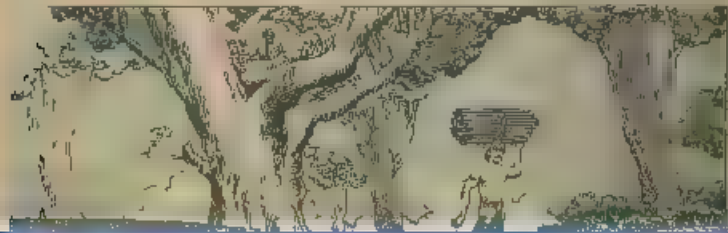
‘काम गंयव पड्या, बरेस पैशांची पिशवी
पडलेली पाहूनही तिकडे दुर्लक्ष करून हा

पुढे निघून जाऊन आढे’ शंकशेट चापल
होऊन म्हणाला

‘पाहिलेस, तुझ गुप्तदान अगान माण-
सांच्या हाती पडून त्यांचे किती नुकसान
करीत आहे ने’ उतारवयातल्या एका सावूचे
मनदेखील पैसा पाहताच पालटले त्याने
त्यात खापर भरलेली आहेत हुंदेलील
पाहिले नाही आणि सुखाची स्वप्ने पाहू
लागला त्याचप्रमाणे स्वप्ने मिळताच
जुगा सार्या मनात त्यापूर्वी त्याला जो
जानावय झाला होता त्याचा लोप झाला
वास्तविक धनप्राप्तीने जे आयुष्य सुपरते
तेच फुकटाचे धन मिळव्यास बिघडते
खर मागूस फुकटात मिळणाऱ्या पैशाकडे
हुंकूनसुद्धा पहात नाही लाकूडफोडघाला
त्याच्या मेहनतीच्या फळाचीच फक्त अपेक्षा
आहे सोनूशेट म्हणाला

‘म्हणजे आजपर्यंत मी गुप्तदान करीत
राहलो ते असेच मातीत गेल का?’

‘नाही, मी ते धर्मे सुगमते ठेवले आहे
तू एक बाळा बांध.’ सोनूशेटन सुचविले

चोर की साधू

छोटू बसल्या कुठ्याबरोबर लक्ष्मणपूरला
पोबला तोपर्यंत सध्याकीळ होऊन
गेली होती आणि काळोख पडू लागला
होता त्याला भूक लागली होती व तहानही
खूप लागली होती परंतु सर्वे गल्ल्यात
व रस्तावर शुक्राकाट झाली होती पण
पिऊन तहान भागविण्यासाठी त्याने एका
घराच्या दाराची कडी वाजविली परंतु
आश्चर्य असे की भातून एक येणारा
बोलण्याचा आवाज एकाएकी बंद झाला

छोटूला आश्चर्य वाटले तो पुढल्या
घरी गला आणि दार लडकावल्याशिवाय
दाराच्या फटीतून त्याने आत पाहिले.
दिव्याच्या अधुके उजेडात काही जण जवळ
बसून व मानवयंत पांघरूण घेऊन फुस-
फुसत्यासारखे बोलत होते

अहो मला तहान लागली आहे,
प्यावला थोडे पाणी देता का? छोटून

बारीक आताजात विचारले तत्क्षण आतले
लोक काही बोलल्याशिवाय तोंडावरून
पांघरूण घेऊन झोपले छोटू बापले हसू
आवू शकला नाही

छोटू विचार करू लागला अजून एवढो
राय झाली नसूनही लोक का बरे झोपले
आहेत? त्यांना कायत्या गोष्टीबद्दल चास्ती
वाटत बसावी? त्यानंतर छोटू गावातल्या
मिर्जान गल्ल्यातून पाट काढीत देवळात
जाऊन पोचला

देवळातल्या समानुहृत त्याला तिचे जग
बोलत असलेले विसले, त्याला थोडे शंका
आली त्याला पाहून छोटूचा कुत्रा भूक
लागला

त्यांच्या पैकी बोधे भांस खात होते व
दारू पीत होते गांजा पीत असलेल्या
माणसाने छोटूला दरडावून विचारले-
‘कांज रे तू?’

“मला फार तहान लागली आहे पहिल्याने थोडे प्यायला पाणी या त्यानंतर मी सर्व सांगतो छोटे म्हणाला

‘मूर्खे! पाणी म्हणजे काय रे?’ आम्ही राऊ शिवाय इतर काही पीत नाही तुला तहान लागली आहे तर ही च बाटला आपला कंठ थोडा आळा करून घे” दुसरा माणूस म्हणाला

दुसऱ्या दिवशी झोप मांडली तेव्हा गावात छोटेला गडबड दिसली लोकांची रवी उत्साहाने कोठ तरी निघालेली दिसली छोटाने त्यांना विचारून त्याच कारण काढून घेतून त्याला थोडसे आश्चर्याच वाटले.

दिवशी एक साधू भक्ताना वर्णन देतो तो साधू त्या गादी येऊन चार आठवडे झाले होते तो कोणी सामान्य योगी नव्हता त्रिलोक संचार करणारा महायोगी अर्थात त्रिकालज्ञानी होता तो गावाबाहेर एका वडाच्या पागावर उतरला होता फक्त शुक्रवारीच त्याचे दर्शन मिळते इतर दिवशी तो ध्यानमग्न होऊन योगसमाधीत असे शुक्रवारी लोक त्याच्या दर्शनाला येऊन त्याची वरणरुज आपल्या भक्तांकरा लावीत आणि आपल्या भक्तांतल्या इच्छा पूर्ण होईल की नाही त्या साधूला विचारून तो सहा दिवस योगसमाधीत देवांच्या सांघिचात राहून शुक्रवारी भक्तांकरा देवांनी सांगितलेली उतरे सांग

छोटाला हे सर्व व अतिशयमनीय वाटले त्यान लोकांना विचारले-“हू सर्व ठोक आहे परंतु मला हे सांग की, या गावचे लोक काळोस पन्नाच्या आत दारे बंद करून को बसतात?

गावकरी म्हणाले-‘गावात चारांचा मुळमुळाव वावला आहे हे चोर राखसांझून हो जास्त करू आहेत ते विनाकारण लोकांना ठार करतात साधू बुवामुढा प्रयत्न करून घेतले कारण चोर राखणारे बसले आहेत. म्हणे म्हणून गावकऱ्यांना

म्हणून बजावून सांगितले आहे या चोरां मूळ बुवा आणि देव यांचा परस्परांवी बराच वाव सुरू झाला आहे

शुक्रवारी गावकऱ्यांबरोबर छोटमुढा बुवांच्या दर्शनाला गेला तेव्हा बुढा समा-धिस्थ होते हातगत वस्त्राधमाला हातो बाजूला कमंडलू ठंबलेले होते त्याचे दोन बलदंड शिप्यही जवळ भेवेली हजर होते सर्वांना लाबलाव दाढया होत्या सर्वांच्या अंगात भगदीयरुज होती

लोक एकंद एक बुवाच्या अगदी जवळ जाऊन त्यांना आपल भन उचळ करून सांगत बुवा स्मित वदनात उत्तर देत व पुन्हा डोळे मिटून घेन छोटू आपल्या बुद्ध्याबरोबर तेथे गेला म्यान बुवांना अन्यत आदरपूर्वक नमस्कार केला व हात जाडून उभा राहिला त्याचा कुत्रा बुवांच्या शिप्याकडे पाहून गुरगुरू लागला लगेच सर्व शिप्य डोळे मिटून काणत्या तने मंत्राचा जप करू लागले बुवांनी डोळे उघडून छोटूकडे एकदाच तांढण नजरेत पाहिले

‘बुवा मरक कम मूक प्रणी आहे, त्याला काही कळत नाही” आपल्या ओवातेंत मंत्र व मारून घेत छोटू म्हणाला

बेटा तुला काय हय आहे?” बुवांनी छोटूला विचारले

छोटू लाजले भीतभीत म्हणाला-“बुवा मला लग्न करावयाचे आहे कित्येक दिवसांपासून मी खटपट करता आहे परंतु मला यश मिळत नाही”

शिप्यांनी गुरूला काहीतरी सृण केली बुवा स्मित करून म्हणाले ‘ही तर एक सामान्य गोष्ट आहे काही हरकत नाही तुम्ही इच्छा लोकरच पूर्ण होईल मी मंत्रच तुम्हां नमन करून देईन”

आपापली इच्छा निवेदन केल्यानंतर लोक गेले हाऊन आपापल्या जागी जाऊन बसले बुवा उभे राहून उपदेश करू लागले.

• "गावात चोऱ्या होत आहेत, त्यांच्या-विषयी मी देवांचा संतुल्य घेतला. देवांनी स्वतःवरून मर्न जबाबदारी घेतली आहे व लोकंरष चोऱ्या नव होतील. परंतु पुढल्या मुक्तवारपर्यंत गावकऱ्यांना चोरांचा त्रास सोसावा लागणार आहे त्यानंतर मात्र चोर येणून पळून जातील आणि हा गावाच्या बाजूला फिरकणारही नाहीत. लोकंरष गावावरचे हे संकट टळणार आहे देवांनी हे स्पष्ट शब्दात सांगितले आहे."

त्यानंतर सर्व लोक उठून आपापल्या वरी निघून गेले. छोटूला हे सर्व माटक वाटले. काहीतरी कमाडी आहे, या गोष्टीची त्याला भाषी वाटत होती.

झाडापासून धोड्या अंतरावर एका दगडा-वाड लपून बसून राहिला मध्य रात्रीच्या सुमारास तिचे जण एकेक मोट डोक्यावर घेऊन बुवा होते तेथे आले आदल्या दिवशीच्या रात्री त्या साधुबरोबर जे लोक होते तेच ते लोक होते साधुचे शिष्यच होते ते

त्यांना आलल पाहताच साधू उठून उभा राहिला तो वसला होता ते आसन बाजूला सारल ते एका भुयाराचे झाकण असल्यासारखे होते चोरांनी आपल्या बरोबर आणलेले सोन, चांदी व घन त्या भुयारात टाकून झाकण बंद केले नंतर सर्व मांस भक्षण करीत व वारू पोत घट्टामस्करीत रंगून गेले

ते दृश्य पाहून छोटूचे रक्त खळले परंतु घाईगर्दीत त्याने काही केले तर त्यालाच स्वतः मार खावा लागल हे तो ओळखून होता म्हणून कानोसा दिल्या-शिवाय त्यान तेथून पाय काढला आणि गावात गेला

त्याने शांतपणे चोरांना कसे पकड-वयाचे या सवधी विचार केला त्या साधूला चोर म्हटले तर गावकरी आपल्याविरुद्ध जमनील हे त्याला माहीत होते. म्हणून लोकांचा भावबोधना पाहून

ठरविले

उजाडल्यावर त्याने गावात प्रत्येक घरी जाऊन भुवना गंटावका विमालमान तय शक्य करणारे साधू व योग योगी वेणार असल्याचे सांगून बुवांची आज्ञा शिष्य-कऱ्यांना कळवली त्या योग्यांना व साधूंना कोणत्याही प्रकारचा त्रास होऊ नये यासाठी त्यांच्या उत्तरण्याची व साण्यापिण्याची इत्तम व्यवस्था केली पाहिजे पटाल व राहुटचा श्रम्या केरुपा पाहिजेत म्हणून सर्वांना पहारी कुदळी व फावडी घेऊन निघावे अशी आज्ञास बुवा रागावतील असही सांगितल

गावकरी कुदळी फावडी, पहारी वगैरे घेऊन यत असलेल पाहून बुवा व त्यांचे शिष्य चकित झाले व थोडे म्यालेही. सर्वांपुढे छोटू आपल्या कुत्र्याबरोबर होता त्याला पाहून बुवांचा भरकाष उडाला पाहता पाहता लोक बुवा व त्यांचे शिष्य यांच्या चारीबाजूला उभे राहले परंतु

लोकांना या गोष्टीचे शास्त्रवे वाटले की बुवा भावल्यासारखे धरधर कापत होते छोटून जास्त वेळ न दमडता बुवाजवळ जाऊन त्यांना बरबानीत म्हटले "बुवा! तुमचे शिग फुटल हे सर्व लोक तुम्हाला व तुमच्या शिष्यांना शिवत समाधी लागसा नमजे आहेत." असे म्हणत छोटूने बुवांची दाडी घळत ओढली ती मकली दाडी छोटूच्या हातात आली त्यानंतर छोटून साधूच्या शिष्यांची दाडी एकेक फळत ओढून काढली

ते पाहून लोकांचा पापू चळला सर्वांनी त्या लबाड चोरांना पकडून छोटू ठोकून काढले. शेवटी छोटूनेच त्यांना धांबायला सांगितले. बुवांच्या भासनाखालच्या भुयारात जे अलोट घन होते ते त्याने वृद्ध गाव-कऱ्यांना दाखविले त्यानंतर सर्वांच्या वस्तू भ्यांच्या त्यांना देववित्या. तो चोरांचा तरदार साधू आणि त्यांचे शिष्य तुकगात बडल्यावर छोटू आपल्या कुत्र्याबरोबर नक्षमणपूर सोडून वुसत्या एका गावी गेल

विसराळू बायको व तापट नवरा

माधव नावाचा एक माणूस भयंकर तापट होता व त्याची बायको कमालीची विसराळू होती. बायकोच्या विसराळूपणा मुळे माधवला राग येई.

एके दिवशी सकाळी माधवने आपल्या बायकोला हाक मारली त्या वेळी ती सैपाकघरात होती व दूध चुलीवर होते म्हणून तिचे थोडे लक्ष तिकडे होते आणि थोडे रस्त्यावर भाजीवाली कोनडल होती तिकडे होत.

बायको न आलेली पाहून माधवचा पारा चढला तणतणत्यासारखा सरळ सैपाकघरात जाऊन म्हणाला "तुझ्या विसराळूपणापुढे मला जीव नकास वाटू लागला आहे मी आसाच गावाला जातो आहे आज सकाळी मी जवणार नाही रात्री परतायला उशीर होईल म्हणून माझ्यासाठी सैपाक करू नकोस "

सत्यवानाने मात हलवून होकार दिला नंतर थोड्या वेळाने विचारले- पण होय हो! आज भाजी कसली करू सांगितल नाही तुम्ही!"

आतां मात्र माधव सहायला म्हणाला "तू फक्त विसराळूच नाहीस बहिरीसुद्धा आहेस! मी तुला आतां सांगितल की मी गावाला निघालो आहे. असं म्हणत तो निघाला

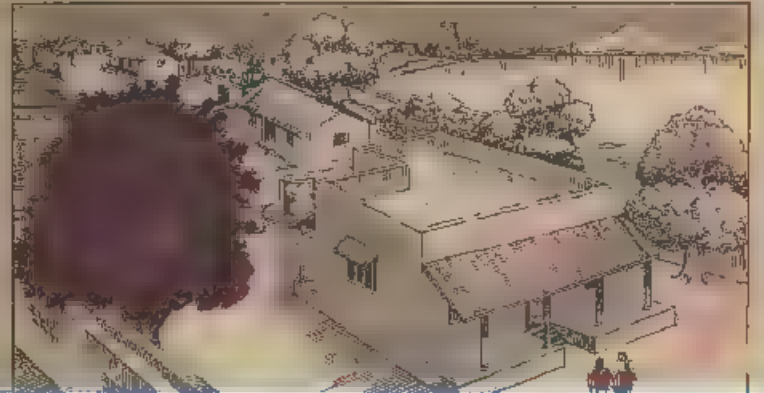
नवरा गेल्यावर सत्यवानाने सैपाक केला आणि जवून झाडून आपले ते सध्या काळी उठली. नंतर दाराला कुलूप लावून राधा नावाच्या एका मैथिलीकडे गप्पा मारायला निघून गेली बरीच रात्र होईपर्यंत दोघी गप्पागाप्पीत मगून गेल्या येकरा राधाने तिला दुसऱ्या दिवशी उजाड ल्यावर जायला सांगितलं म्हणाली "राधा तरी भावजे गावाला गेल आहेत ना "

सत्यवाना पार विसरून गेली आणि राधाकडे जेवून निघ्याकडेच झोपली दहा अकराचा सुमार असेल माधव घरी आला आणि दाराला कुलूप पाहून चकित झाला. संताप न आवरल्यामुळे तो अगणत घर-झाचा घालीत राहिला

मध्यरात उलटली तरी माधव अगणत फिरत होता त्याच वेळी त्या बाजूने जाणाऱ्या एका चोराने कुलूप लागलेल्या दारासमोर माधवला हिडत असलेला पाहिले त्याला धाटल तो सुद्धा कोणी चोरच असावा त्याच्या खांद्यावर हात ठेवून चोराने विचारलं- 'तुला कात जाऊन झोपला. गर्दीत तो बाहेरचे दार जागचं आहे ना? मी एका मिनिटात

कुलूप उघडतो. कोणी घेत नाही ना, तेवढं तू लक्ष ठेव. आत मिळेल ते आपण वाटून देऊ.' असे म्हणत त्याने एका तकळी किल्लीने कुलूप काढलं आणि आत शिरला

माधव चोराच्या पांढोपाठ घरात गेला चोर सरळ तिजोरीच्या खोलीत शिरून ती फोडण्याची लढपट करीत असलेला पाहून माधवने बाहेरून खोलीचे दार लावून कडी बातली. नंतर म्हणाला-"चोरा! तू माझ्या घरात चोरी करायला निघालास नाही का? वजावू दे. मग कळेला चोरी केल्याचे फळ काय होते ते." असे सांगून तो खोलीत जाऊन झोपला. गर्दीत तो बाहेरचे दार लावायलाच विसरला

तिकडे सत्यभामेची मध्यम श्रेण मोडली

व नवऱ्याने रात्री उशिरा घरी येणार असल्याचे सांगितले होते ते तिला आडबळ ती लगेच राधा 'नको नको' म्हणत असता घरी निघाली दार उघड पाहून तिला वाटले आपणच कुलूप लावण्याला बिसरलो होतो की काय?

चोराने खिडकीतून बाहेर पाहिले एक बाई घरात येत असलेली त्याला दिसली त्याने दाराजवळ नऊन दार उघडायला आतून दार वाजविले

सत्यभामेला वाटलं आपण चुकून नवऱ्याला खोलीत नव कळू ठेवले होते की काय? आणि तिने शिष्टार न करता दाराची कडी काढली आणि म्हणाली- "म्हणजे तुम्ही घरातच होता का? भला वाटले तुम्ही गावाला निघून गेलात! मी माहेरच्या वाराला कडी लावून कुलूप लावण्य.ऐवजी शिष्टोरीच्या दारालाच कडी लावली वाटते? माझ्या बिसराळपणाला काय म्हणायचं?"

जीव घेऊन पळाला वाटेत तत्पयामा उभी होती ती धक्का लागून पडली चोर पळून काताता तिकोरीतून काढलेला माल व आधी चाकून बरोबर आणलेला माल सर्व खोलीत दाकून गेला होता

सत्यभामेला कळता की ती पिशवी कोठून आली व तिच्यातले दागिने पैसे कोठून आले? तिने नवऱ्याला खोलीत शोधलेला पाहिले जाग करून विचारले 'तुम्ही तुम्ही का खोलीत ही पिशवी ठेवलीत?

माधवला वाटले की बायको रात्री परतली व तिनेच चोराला पकडू दिले आणि वर आपली श्रेण मोडली एकदम तिने इतक्या चुका केल्या होत्या की मिला खूप बडबूनच काढले पाहिले परंतु तिच्या हातात पैसांनी व दागिने भरलेली पिशवी पाहून त्याने काय-कोण्या बिसराळपणाची आयुष्यात अगदी पहिल्यात स्तुती केले कारण त्याने स्वतः चोराला पकडून दिले असतं तर त्याला ती फुकटात मिळालेली पिशवी मिळाली नमती

मुका

एक व्यापारी घोड्यावर बसून घरात काहीत दुपारी एका गावातल्या तलावाजवळ येऊन पोचला घोड्याला एका झाडाला बांधून ठेवून बांधोळीला तलावात उतरला

त्याच पेळी दुसरा एक यात्रीकण आपल्या हक्कुळ्या घोड्यावर आला व त्याच झाडाला बांधला घोडा बांधू लागला

ते पाहून पहिल्याने ओरडून सांगितले 'बाबा रे तू दुसऱ्या झाडाला आपला घोडा बांध, माझा घोडा वाईट आहे. नंतर तुला पळ्याताप करावा जायेच' परंतु दुसऱ्याने हुलस केले व त्याने झाडाला आपला घोडा बांधून ठेवला हक्कुळ्या घोड्याने जोर काढली आणि दोन्ही घोड्यांचे जायाही सुरू झाली हक्कुळ्या घोडा वेकटी मरून पडला

व्यापाऱ्याकडे दुसऱ्या प्रवाश्याने तुकड्यात भरपाई मागितली त्याने नकार दिला दोघे व्यापाऱ्याकडे गेले व्यापाऱ्याने व्यापाऱ्याला विचारले- "तुमं काय म्हणणं आहे?"

काय उत्तर द्यावे व्यापाऱ्याला कळना तो दकवे तिकडे पहात उभा राहिला व्यापाऱ्याने दुसऱ्याला विचारले- "काय रे हा तर मुका दिसतो नाही तू वाऱ्याविषय तक्रार केलेय ना?"

'काय म्हणतां हा मुका काही? मागे ओरडून सांगितले होते माझा घोडा वाईट आहे तू दुसऱ्या झाडाला आपला घोडा बांधून ठेव' त्याची हक्कार व्यापाऱ्याने मान्य केली नाही.

तीन चमत्कार

एक गावात एक जमिनदार रहात असे त्याची जमिनदारी बरेचवेळा संपुष्टात आली होती स्थाल माग्यवती नावाची एक नात होती ती रूपवती होती म्हणून अनेक तरुण तिला मानणी घालू लागले परंतु जमिनदाराने त्या तबाला एक अट घातली नातीशी विवाह करण्याची इच्छा असणाऱ्यांना तीन दिशांना जाऊन तीन अदभुत वस्तू आणून दाखवाव्या अशा वस्तू आणून दाखविणाऱ्या तरुणांशीच नातीचे लग्न करून देईल काही तरुणांनी प्रयत्न करून पाहिला, परंतु कोणालाच यश मिळाले नाही म्हणून इतर तरुणांनी तो विचारच सोडून दिला

त्याच गावात जयंत नाकाचा एक तरुण यवक रहात असे तो अपूर्व समृद्धी म्हणून गावात प्रसिद्ध होता त्याने माग्यवतीशीच लग्न करण्याचे सनाशी ठरविले तो कवरेला

तलवार लावून एका घोड्यावर बसून जमिनदाराकडे आला

त्याला जमिनदार म्हणाला- 'तुला माहीतच आहे की माझ्या नातीशी लग्न करायचे असेल तर तीन दिशांना जाऊन दोन अदभुत वस्तू आणून घ्या लागतील

जयंतने विचारले- 'त्या वस्तू कोणत्या?' जमिनदार म्हणाला- 'तू तरुण दक्षिणेकडे गेल्यास तर तुला एक पडके वेडळ लागेल त्या वेडळाच्या आवाजात कांठनरी म्यारात एक अदभुत उफ आहे तो उफ वाजविला की लगेच समोर आठवडा जण येऊन उभे राहतात आणि त्याला जो हुकूम द्यावा तो ते बजावतात तर पडल्यात ते ते उफ घेऊन येे तंकर भी इतर दोन वस्तूविषयी सांगेन

जयंत जमिनदाराचा निरोप घेऊन दक्षिण दिशेला निघाला तो दहाव्या दिवसांनी

दमून आणून आला त्यापुढी अदभुत वस्तूच्या शोधार्थ गेलला एक ही तरुण परत आला नव्हता म्हणून त्या तरुणाला आलेला पाहून जमिनदार चकित झाला त्यात जयंतला विचारले- 'तू तो उफ आणलास का?'

जयंतने आपल्या पिशवीतून एक बफ काढून जमिनदाराला दिला जमिनदाराने तो उफ होतात घेऊन जात बाहेर उलटत मुलटा करून लक्षपूर्वक पाहिला आणि वाजविला दुसऱ्या क्षणाला कोठून तरी दहा जण घावत समोर आले आणि हात जोडून विचारू लागले 'मालक, काय हुकूम?' 'तुम्ही माझ्या दारात जाऊन काम करा! जमिन-

दाराने आज्ञा केली लगेच ते तेथून निघून गेले

तेव्हा जयंतने जमिनदाराला दुसरी वस्तू कोणती ते सांगायला मागितले

"तू पश्चिमकडे गेल्यास तर काही अंतरावर तुला एक पडके ओसाड पडलेले एक वेडळ दिसेल त्याच्या खांदी म्यारात एक गंडा आहे तो बांधला की म्हातारा तरुण होऊ लागतो तो गंडा घेऊन येे!" जमिनदाराने वर्णन करून मागितले

जयंत पश्चिम दिशेला जायला निघाला नाताना त्याने मागे वळून पाहिले, तिडकीत माग्यवती उभी होती व आश्चर्यचकित होऊन त्याच्याकडे पाहत होती

काही दिवसांनी जयंत फाटके पुणे येऊन पोहोचला आणि त्याने जमिनदाराला एक गंडा बाणून विला.

जमिनदार गंडा हातात बांधून म्हणाला—
“तूच माझ्या नातीला योध कर दिवतो आहेस! तरमग आता उतर दिवला जा बरेच दूर जावे लागेल तेथे एक पक्क्या देवळात तुला एक बोकलारा पोपट मिळेल त्याला घेऊन ये.”

जयंतने या सपेसही निघताना मागे वळून पाहिल. मागवती उत्सुकतेने त्याच्याकडे पहात असलेली त्याला दिसली.

थोड्या दिवसांनी जयंत आला तेव्हा त्याच जंग खचटमंग व क्षतविक्षत झालेल दिसले त्याने बरोबर आणलेला पोपटाचा पिंजरा जमिनदारसमोर ठेवला आणि जमिनदार काय म्हणतो याची वाट पाहू लागला.

‘पोपटा, मला शंबर सुवर्णमुद्रा पाहिजे आहेत’ जमिनदार म्हणाला.

“उद्या सकाळी आपल्याला शंबर सुवर्णमुद्रा मिळतील.” पोपट म्हणाला.

आपल्याच घरी उठून घेतले दुसऱ्या दिवशी सकाळी दार उघडून बाहेर आला तेव्हा त्याला दारात शंबर सुवर्णमुद्रा असलेली एक पिंजरी दिसली.

जमिनदाराने खूष होऊन आपल्या नातीचे लग्न जयंतशी करून दिले जयंत मागवतीला घेऊन आपल्या घरी गेला.

काही दिवसांनी जमिनदार पुन्हा पोपटाला म्हणाला— मला एक हजार सुवर्णमुद्रा बाणून दे.

‘एक हजार मुद्रा कोठून आणू? जयंतने हे सर्व नाटक केल होते हा!’ मी त्याचा पाठलला पोपट आहे’ असे सांगून पोपट उडून गेला.

जमिनदाराने निराश होऊन डफ काढून वाजविला परंतु तो कुठला आणि काणी समोर आला नाही.

नंतर जमिनदार हातात बांधलेला गंडा काढून छाली बघवीत म्हणाला— मी फसलो! लज्जादान फसविले!”

एका गावात दिगंबर नावाचे एक शिक्षक रहात असत. ते त्या गावाच्या प्राथमिक शाळेत शिक्षक होते. तेव्हा जंगल की देवमाणसच! दिगंबर मास्तरांची मुलगी मुल्लखा हिचे लग्न शंभरच्या गावातल्या एका शाळामास्तराशी झाले होते. ती वर्षातून एकदा आपल्या वडिलांना भेटायला गाहेरी येत असे. दिगंबरमास्तर स्वतः मुल्लखाला भेटायला येत असत.

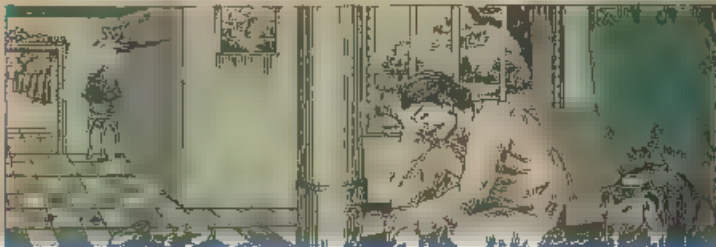
मुल्लखाचे लग्न झाल्यानंतर तिची आई वारली म्हणून दिगंबर मास्तरांना शाळेच्या कामाबरोबर घरातली कामेसुद्धा करावी लागत. बायका वारल्यावर घरात खर्च थोडा कमी होऊ लागला, म्हणून दिगंबर मास्तरांनी आपल्या पगारातली थोडी रक्कम दर महिन्याला मुलीला एक सोन्याची माळ करायला म्हणून सांगून नकुलेश्वर नावाच्या सोनारालाकडे जमा करायला सुरवात केली.

दोन वर्षे रक्कम जमा करीत राहल्यावर सोन्याच्या माळ पुरतो रक्कम होईल ते नकुलेश्वरने मान्य केले.

मुल्लखा एकदा वडिलांना भेटायला आली तेव्हा त्यांनी तिला तो माळ सांगितला.

मुल्लखा वडिलांना म्हणाली बाबा, तुमची नक्येन वयामुळे झालासत घालली असता माझ्यासाठी सोन्याची माळ करवून घायची जपट कशाळा करता? तुम्ही हे पैसे बाचविण्याऐवजी स्वतः नियमित दूध पीत जा.

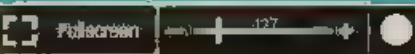
दिगंबर मास्तरांनी तिला समजावून सांगितले की मुली, तुझ्या लग्नाच्या वेळी इच्छा असूनही तुझ्या वंशावर मी एक सोळाभर सोनेसुद्धा घालू शकलो नाही. तुझ्या आईच्या मनातली ती इच्छा तशीच राहून गेली म्हणून मी हे ठरविले आहे.

नकुलश्वरला पैसे टाचला मरवान करून दोन वर्षे होत आली होती. एक दिवशी एकाएकी दिगंबर मास्तरांच्या छातीत दुखू लागल आणि ते बसुद्ध होऊन पडल. विद्यार्थी घाबरेल गल. सर्व गावकरी बाजूत आल. सर्वांनी दिगंबरमास्तरांना त्यांच्या घरी पोचले केल. वैद्यात यऊन औषधापचार केला. मुलीकड निराप पाठ-विषयत आला गावकरी पाळीपाळीत झुंझुपेला हजर रहत. मुलामुढा दुसऱ्या दिवशी आली.

दिगंबरमास्तर तीन दिवस बसुद्धा-बसवतच होते. चवथ्या दिवशी तुफानी डोळे उघडून मुलाला काही सांगणार होते.

श्वास वाढला त्यातच प्राणात्मकण झाल. मुल्लान वडिलांच्या इच्छेप्रमाण त्याचे घर फाळला दिल. अचपली क्रिया बगैरे आटोपल्यावर गावकऱ्यांनी मुलाला भटून सहानुभूती दर्शविती व तिचे सांत्वन केले. परंतु नकुलश्वर आला नाही. मुलाला स्वतःच त्याच्या घरी जावं लागल.

नकुलश्वर आजारी पडल्याचे माग करून व छातीत दुखत असल्याचे सांगून सहानु-भूतीच्या स्वराले म्हणाला- 'मुली! दिग-ंबरदादा गले आणि हे पाच पोरने झाले. मी श्वेत तूझ्याकड चवकशील' याचे म्हटले, परंतु मीच खाट धरली आहे.

'नकुल काका, नाही आलात त्यात काही चुकत नाही. तुमनीच तन्यत विघडनी न्याला तुम्ही तरी काय करणार? बाबा गेल्यावर बराच खर्च झाला बाबांनी तुमच्याकडे गेली दोन वर्षे व पैसे बघा करून ठवले आहेत तेवढे खाल का?' मुल्लाने विचारले.

'कसले पैसे? तुझ्या वडिलांनी माझ्या-कड बघा केले होते? त्यांनी तर मला काहीच दिले नाही, मुली! हे काय तू कवीनच म्हणते आहेस? गावकऱ्यांसमोर मला उपाय बघताम कल नकोस. तू चांगली मुलगी आहेस बशी माझी सक्कल.

होती. परंतु नाळीबरोबर मागसमुदा बदलतात हे मला आजच कळले. नकु-लेश्वरने साफ नकार दिला.

"सुल्याच महिन्यात बाबांनी मला सांगितले की तुमच्याकडे पैसे जमा करा-यला लग्न दोन वर्षे पुरे झाली आहेत आणि सोन्याची भाळ घ्यायची आहे. ते मी तुमच्याकडून घेऊन दला दणार होते. मग त्यांनी सांगलेत ते सर्वे छोट म्हणता का? भासे नावा एवढे छोटे कसे हो बोल-लेल?" मुल्लाने विचारले.

मला ते सर्व काही माहीत नाही. पण मी एवढेच सांगितो की तुझ्या बाबांनी मला मुलीच काही दिलेले नाही. नकु-लेश्वरने साफ नकार दिला.

मुल्लानबरोबर गावतळी काही वृद्ध मठळी नकुलेश्वरच्या घरी गेली होती. त्यांनीदेखील नकुलेश्वरला समजावून सांगि-तले की मृतात्म्याचे घन दावून ठेवणे हिताचे नाही. तरी नकुलेश्वरने नाकारले.

मृतात्म्याबरोबर सोमनाथ नावाचा एक जादुघर होता. तो भुतांना बोलवी व काणाच्या भावेवर बसले असले तर सोडवी तो पुढे येऊन म्हणाला- 'ठीक आहे कोणी मासोदार दिगंबर मास्तरांच्या बाजूने आज सांगायला नाही की त्यांनी नकुलेश्वरला पैसे कितं दिले की नाही. मागिली कोणी

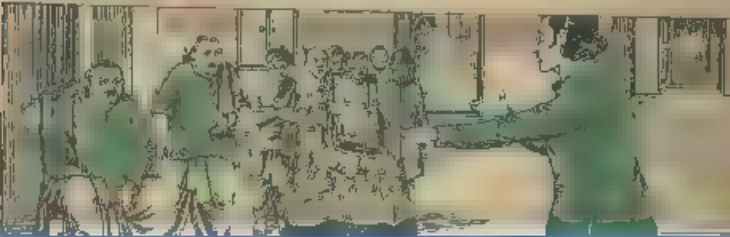
पुरावामुढा नाही. दिगंबर मास्तर एका-एकी परलोकी पल. म्हणून हा प्रश्न बोझा अवघडच आहे. तरी एक उपाय आहे. मी मृतात्म्याला बोलावून त्याच्याकडून साक्ष देवू शकून व तुम्हाला आहे का मान्य?" सर्वांनी होकार दिला. नकुलेश्वरने-देखील होकारार्थी मात हलविली.

ठरलेल्या दिवशी सर्व गावकरी दिग-ंबरमास्तरांच्या घरासमोर एकत्र जमले. सध्याकाळची वेळ होती, सामनाय, बरोबर एक मानोच भटके व प्रांकण घेऊन आला आणि म्हणाला- "तुमच्या पैकी कोणी तरी एकान परसालील लिबाच्या प्राबावरून निघालेकी मिने झोकर येऊन मारी."

दिवांबर भास्तरांच्या परमांत एक लिबाच

माड होते वर्षभर त्याला फळ लायत भास्तर दिवांबर एकदांन लिब तोडीत भास्तराच्या इच्छेप्रमाण त्या लिबाच्या माडा अवळच देहून सस्कार करण्यात आला होता तिघां चोवानी जाऊन टोपणीभर लिब तोडून आणली सोमनाथ गावकऱ्यांना म्हणाला- भास्तरांना जाऊन पाचच दिवस आले आहेत त्यांचा आत्मा मधेच फिरत असणार मी त्याला वगळावून त्याला आवडता लिबाचा रस पाजलो दिवांबर भास्तरांनी नकुलनवरला दिलेल्या वेशाची गोष्ट खरी असेल तर त्यांचा आत्मा या मडक्यात आल्याचा पुरावा आपण सर्वांना मिळेल मी तो दाखवीन असे सांगून सोमनाथनं लिब कापून त्यांचा रस मडक्यात पिटला मडक्यावर एक फडके टाकून त्यावर झाकण ठेवले नंतर तो काहीतरी गंध म्हणू लागला.

घोडनाच वेळाल मडक्यात हाकचाल होत असल्यासारखा आवाज ऐकू येऊ ती एवढीच

लागला आणि ती साकणाला धक्का देऊन पाडण्याच्या सटपटीन दिसला

सोमनाथ म्हणाला- 'भास्तरांचा आत्मा साक्ष द्यायला आला आहे त्याचे मैसे नकुलनवरलाकडे आहेत त्याला आता ही गोष्ट मान्य करावीच लागेल नाहीतर भास्तरांचा आत्मा नकुलनवरल्या मानवर वसेल पहा बुवा !'

नकुलनवरान मुळाटघात आपली कुक मान्य केली आणि मुलखाळा तिघी सोमनाथचो माळ मिळाली

सोमनाथनं केलेली जादू अशी होती - त्यान मडक्यावर एक फडके टाकले त्या वेळी कपडं धुवायच्या सोड्याचा एक लडा मडक्यात टाकला लिबाचा रस लागताच उकळी आली आणि फेस वर आला. सोड्यावर लिबाचा रस पडताच फेस वर येतोच म्हणून झाकण उडवा माळ कागसे लो जादू काय ती एवढीच

औषधाचा शोध

रामपूर गावी अनंतशास्त्री हे एकटेच वैद्य होते ते एका अठवड्यापूर्वी कोणत्यातरी नावी गेल होते परत आल्यावर त्यांना कळल की कुलकर्ण्यांचा तोवर दोनदाच विजयापूरून त्यांच्या घरा चकटा मारीत होता गेल काही दिवस कुलकर्ण्यांना फणफणून ताप आला होता म्हणून त्यांचे वाडुंबुडार वषडले नव्हते घने आल्या-दुर्गावर नी वातमी कळली, म्हणून अनंत शास्त्री औषधांचं पेटी घेऊन कुलकर्ण्यांच्या घरी गेल

कुलकर्ण्यांच्या अंगात तेव्हा मुद्दा खूप ताप होता ते ज्या खोलीत अवरुणावर पडून होते तिच्या समोर कुलकर्ण्यांची नावेवार्क मडळी आणि गावातली घडीलधारी थंडळी अनंतशास्त्र्यांची वाट पहात बसलेली होती अनंतशास्त्री कुलकर्ण्यांच्या घरात पाऊल टाकताच सरळ रोमी होता त्या खोलीत

गेल आणि त्यांनी आतून दार लावून घेतले रोम्याला तरासताना इतर कोणी तेथे आत यणे वैद्यबुवांना पसल नव्हते

बराच वेळ झाला तरी अनंतशास्त्री खोलीबाहेर आले नाहीत तेव्हा रोम्याची चवकशी करण्यासाठी आलेल्या लोकांना जास्त काळजी वाटू लागली

इतक्यात वैद्यबुवांनी दार धोड उघडून कुलकर्ण्यांच्या पोठ्यां मूलाळा विचारल- "मुला, एक माठा लिळा पाहिजे लोकर जाऊन घेऊन ये "

कुलकर्ण्यांचा मुलगा बोड्याच वेळाल लिळा घेऊन आला वैद्यबुवा लो घेऊन आत गेले आणि त्यांनी पुन्हा दार आतून बंद करून घेतले

त्यानंतर बोड्याच वेळाले हळूहळू बुडबुड्यांचा आवाज ऐकू येऊ लागला आणि हळूहळू दार अर्धवट उघडले गेले.

वैद्यवुवांनी बाहेर होकारून पाहिले. पालांनी विचारले- "वैद्यवुवा! कुलकर्ण्यांनी तय्येत कधी काय आहे हो?"

निकट दुर्लक्ष करून वैद्यवुवा एवढेच म्हणाले- पहिल्याने एक हत्तीची मागवून या नंतर रोग्याच्या आजाराविषयी काय ते पाहू."

हत्तीची आणली व ती घेऊन वैद्यवुवांनी पुन्हा दार आतून बंद करून घेतले. या खपेस खोलीतून जोर जोरात आवाज ऐकू येऊ लागला.

घोड्या वेळान पुन्हा दार उघडले.

कुलकर्ण्याच्या घाकट्या भावाने दाबल्या आवाजात विचारले- "दादाजी तय्येत कधी आहे?"

ते सर्व भी भगानून सांगत पहिल्यात एक कुदळ आणून या " वैद्यवुवा घाबऱ्या आवाजान म्हणाले

बाहेर वाट पहात बसलेल्या लोकांना हे कळवा की आत वैद्यवुवा करीत काय आहेत " त्यांची काळजी पाडतच गेली

वैद्यवुवांनी बाहेर यामच्या सांगितले परंतु आतून काहीच उत्तर आले नाही आवाज वाढत गेला

पाटलांचा घोर मुद्दू कागळा ते जोरठळ- "आता वाट पाहण्यात काही अर्थच नाही दार फोडून आत पहा काय चालले आहे ते कानठळ्या बसू लागल्या आहेत आतून हा काय आवाज ऐकू येतो आहे? काय चालले आहे तरी काय?"

काही वेळाने सर्वांनी मिळून दार फोडले. खालीत जथ कुलकर्णा खाटेवर झोपले होते त्या खाटेजवळ जमिनीवर बसून वैद्यवुवा आपल्या औषधाच्या पेटीला लावलेले कुलुष फोडण्यासाठी मिळ्या हत्तीची आणि कुवळीचा प्रयोग करील होते ते पाहून सर्व थक्क झाले

सर्व लोक घाबरलेले तर होतेच परंतु त्या गभीर प्रसंगीदेखील वैद्यवुवांचा ओढबलेला प्रयोग पाहून सर्व मोठ्ठान हसले.

अंत्यार्थेन उत्साहाने आणि खूप घाटा- माटात श्रीरामाचा राज्याभिषेक झाला. त्यानंतर तो रगत राज्यकारभार पाहू लागला. एक दिवशी रायाने सुबत्राला बोलावून त्याला आज्ञा केली राज्यात पजेच्या उपयोगाचा व हिताची कामे मोठ्या प्रमाणात आरंभ करावयाची आहेत त्यासाठी शमणाच्या पैशाची तरतूद करा- यला हवी

मुमंथ म्हणाला- 'महाश्री! गेल्या ब्रवदा वर्षात प्रजेने कर दिलाच नाही' रामान म्हणून वर्षावून विचारले- 'कदाचित पाऊस पडला नसेल व दुष्काळ पडल्यामुळे प्रजला अनेक तऱ्हेचे कष्ट सहन करावे लागले असतील "

सुमन क्षणभर सकीन करून वाहीच बोलला नाही' नंतर बोड्यास घीर करून म्हणाला "तसं काही झालं नाही, प्रमो! खलम पीक निघाले पाऊस पाणी चांगले झाले प्रजेचा मनच पाळटोरी आहेत थोसंत व्यापाऱ्यांनी कर भरजे नाहीत त्यांच्या पावतावर पाऊस टाकून शेतकरी वर्गाने तेच केले श्रीमंत नागरिक आणखी औषत झाले आहेत आणि गरीब शास्त गरीब होत चालले आहेत

असे हाण्याचे कारण? एग भरन काय मधीत होवा? रायान बोडवाया कलार आवाजात विचारले "प्रमो! भरताने राजा केलेच कोडे? त्यानी तर गंजी चबवा नथे आरल्या

म्हणाला 'आतां भी राज्य कसे करणार ?' तेव्हासुद्धा लक्ष्मण तेंबें आला.

मुसत्रानं लक्ष्मणाला पुढा वस्तुस्थिती समजावत तज्ज्ञित विकासो शक्याचे सांगितलं.

लक्ष्मण थोडा वेळ विचार करून म्हणाला 'तर मग मी सांगतो तसे करा राज्यभर अशी दबदबी पिटवा की सरकार दरबारात एका काहाळ्या भोणळ्याएवढं मोन जमा करावे तसे करणारावर अन्याय केला जाणार नाही, असे मी समज्ज्या. तफे घेऊन वचत दंत आहे.

समान त्या भाषासि मान्यता 'दली' त्याप्रमाणे सब राज्यभर दबदबी पितोवण्यात आली लक्ष्मणाच्या ही माण्ट वागली माहीत झाली की वदवा चर्च उघाळी कर दिला नाही त्यांना काहाळ्याएवढेच मोन काय हत्तीच्या डोक्याएवढे मोन देणुद्धा कठीण जाणार नाही तरी लक्ष्मणाने हनुमानला बोलविल व म्हणाला- 'तू गुप्तकथे प्रजत फिक्त पण तर खरा काय नवतन आजोवनद्ध प्रजन समतीत तर नाही ना? तू या गांठीवी भांज्ती मना लोकोर वक्तु सारा कळलं?

त्यानंतर हनुमान पुरतन्प प्रवेन निरक्त फिरला आणि लोक काय म्हणतल ते

म्हणाला लोकांना कोहाळ्या भोणळ्या एवढं मोन द्यायला हरकत वाटत नाहीसे दिसते आहे उलट त्यांना असे वाटू लागलं आहे की राय माताहूनही जास्त थोडा भावना आहे तितका त्यांना या भोण्डीना आनंद झाला आहे की इतक्या वर्षांच्या करावहल अनेक भोण्ळ्याएवढी एकाच भाषाट्याएवढे सगले जमा करायला लागण्यात आले आहे.

ते एकल्यावर लक्ष्मणाच्या मतास दुसरीच एक शका उद्भवली प्रजन काही लोक तक्कीच प्रमाणिक व उपानद्वय असणार अशी लोकांविषय अन्यथा होता कामा नये भोण्ळ्या एवढे मोन देणं शक्य नसल्याना तेवढे मोन शाबे लागले तर त्यांना कदाचित जड जाईल तेव्हा त्यासाठी काहीतरी मार्ग काढला पाहिजे.

त्याने त्या विषयी बराच वेळ विचार केला त्याला एक पुतळी सुचली ती हनुमानाला बराबर घेऊन धमंदबनेच्या देवळात गेल. तेव्हात पोडा वेळ राहत्या बर लक्ष्मण व हनुमान दोघे बालत देवळा वाहेर आले तापयत सूर्यास्त होऊन गेल होता आणि वाळीस पसर लागला होता.

उदाहताच राजवाड्या बाहेरच्या अग मात एक मोठा तराजू ठेवण्यात आला

एक पारड्यात एक लहानसा माणळा ठवण्यात आला लोक मोन भरभरून माग्यां घेऊन आले त्यांची एकाच सर्वात प्रथम दृम्या पारड्यात मोन टाकून परतु भोण्ळा ठेवलेल पारड वर ठचले गेल नाही त्याला फार आवश्यक लागल होक स्वातवीर तं घरी गेला आणि या खपम माग्याची एक माट घेतून आला सुवे मोन ग उघात धन्यावर दान्ही पारडी समतीत झाला ते पाहून इतर लोक घरी परतले आणि आणखी थोडे मोन घेऊन परत आले.

लोकांपैकी एकाने आपल्या माग्यापैकी थोडे मोन भातभीत पारड्यात टाकले

पावसचो पृजाच वेली त्याच्या या भोळ-पभात्रा येरदाज्जी फासदा घेऊन त्याच्या माग्या त्यांचे व धमंद वृणभार करून अनेक मोन पारिताधिकाच्या लोपे घुळकळ पैसे मिळोवले त्यांना मो आठवण करून दिलो की त्यांच्यावर एका राज्याचे सामव म्हणून फार मोठी जबाबदारी आहे तेव्हा ते म्हणाले ज्या लोकांना कर देण शक्य नाही त्यांना त्रास देऊ नका ते भव मोड येतल रघु नामजद राखे मागीरक आहत मला आपल्या आजन राज्यकारभार पाहण्याचो आज्ञा पत्तया भावने होणे, त्या आजनातन माहा करणन अक्षय वद्धते" मुसत्र म्हणाला.

परंतु त्या थोड्याशा सान्त्वनेच दोन्ही पात्रांची समस्या सोडवण्यासाठी ते पाहून लोक विस्मित झाले.

अशा तऱ्हेत किन्याकांनी सोने पारड्यात घालून तेव्हा त्यांच्या लक्षात एक गोष्ट आली की हा तराजू साधारण तराजू नसून साधी धर्म पराज आहे. व्याख्यावरून राजाचा जिनका कर मिळावयास पाहिजे तेवढाच हा तराजू दर्शविला. याचमुळे प्रत्येक सरपार दरदारात जिनका स्वयं स्थाप्य द्या होईल तितकी जमा करावेल, पुरवान केली अशा तऱ्हेत जिनका भरला.

ते पाहून रामाला फार आश्चर्य वाटले. रामान लक्ष्मण व सुमंत्राला आपल्या

हनुमान्हा सूक्ष्मरूपे मंत्रणासुद्धाच राहता रामान दरदारात लक्ष्मणाला निवाऱेल-

लक्ष्मण! आपल्याचे वजन किती असले? मग तो विचारून मग वजनाचा कसा काय झाला? शिवाय त्याचे वजन कमी जास्त कसे काय झाले? हा प्रस्न अत्यंत माहीत का? दुष्टांनी सर्वाना प्रजला फरविल आहे. मी म्हणता ते खरे आहे की नाही?

लक्ष्मण हात जाडून म्हणाला, 'प्रसन्न' याने उवाडी काहीच नाही हे सर्व काम धर्मदेवतेच्या आज्ञेप्रमाणेच झाले आहे. मग कामाने हनुमानाने कमी जबाबदारी बजावली नाही. आपण मदतीसाठी ही कामगिरी पार पडलीच नसेली हनुमान तराजू धरून सूक्ष्मरूपे उभा होता धर्म-देवतेच्या आज्ञेप्रमाणे त्या वाजूला जिनके वजन दाखवतानाचे तितके तो पायाचे पांढरे दाखवून ठेवीत होता. धर्मदेवतेने काय सांगितले ते फक्त हनुमानालाच माहीत आहे. मी व हनुमानात धर्मदेवतेला विचारी केली आणि त्याची मदत मागितली होती. जेव्हा तेन धर्मदेवतेने कर देण्याची मर्यादा कमी केली आहे कर न भरणाऱ्याची मर्यादा जास्त वाढली आहे. या वेळी त्याच्या तेवढाच कर आम्ही वसूल केला आहे ही

जातना करत वेळी मर्यादा व हनुमानाला बराच काम सोसावा लागला होता.

राम कही म्हणजेच तितक्या धर्म देवतेला वणो ठेवू आली- 'श्रीरामा' लक्ष्मण म्हणाला ते सब खरे आहे. प्रजवर कोणत्याही प्रकारे अत्यास झालला नाही हे सब माझ्या सूत्रतप्रमाणे आणि आम्ही झाले आहे. त्यानंतर हनुमान आपले सूक्ष्मरूप सोडून प्रगट झाला व त्याने रामाबद्दल प्रार्थना केली. रामान त्याची पाठ पाहून त्याची प्रशंसा केली.

त्यानंतर त्याच्या दिवसांनी राजारामान आपल्या मुले द्रुपेला एक मोठी भेट दाना दिली. त्या भजवणीसाठी पडाले घालण्याचे आणि आवश्यक सामुग्री आणि विण्याचे काम हनुमानाने स्वतःच्या देखरेखीखाली करवून घेतले.

सातते हनुमानाची कर्तव्यगरी पाहिली निष्ठा मनात हनुमानाविषयी पुरुषात्मत्वाची भावना होती. संकेत तितका याच सर्वात अर्थ त्यानेच लावले होते. त्याने हनुमानाला जवळ बोलाविले व म्हणाली 'बाळा हनुमान' आज उजाडण्यापासून तुम्ही पांढरादळील विज्ञाती घेतले शिब, मरून कराने आम्ही जवणाचे तेल झाली आहे. पाहण्याच्या आश्चर्यसत्काराची

एक पगती वसताले व त्यानंतर तुला जवळी बराच उशीर होईल म्हणून सर्वे प्रथम तुम्हालाच त्यानंतर मध्य तुला वळ भिळणार नाही.

हनुमानाने त्या पांढऱ्या हातार दिली व शीतवर्णावर पाक्यालून गेला. शुद्ध एक शत्रावळी पांढरून हनुमानाच्या 'दंड'ले त्याच्या रानावर जाऊन ते दाराच्या क्षणात मोकळे गेले. अशा तऱ्हेने हनुमानाने विद्यक हातार जगाना वृष्टले पावण्या प्रसंगाचा फायदा उडविला व तेव्हा तेव्हाच आज्ञेप्रमाणे बघून निघून पावले जाऊन ते गोष्ट रामाला कळविले. रामास मित्र करून म्हणाला हनुमान

आहे. तोच या रूपे प्रगट झाला आहे. त्याचा तू पोटभर लायला. धाकून कशी काय तृप्त काणार? पणु ते तुला वातुयाने साध्य होईल."

त्यानंतर सीता पाकशालेत परत आली. हनुमानाच्या मागे येऊन उभी राहिली. हनुमानाचा क्षाण्याचा सपाटा चालूच होता. सीता मनात म्हणाली— "महादेवा, सदा-शिवा! मी तुला ओळखले. तुझ्या मनाचे मी समाधान करू शकले नाही तर आमची प्रतिष्ठा नष्ट होईल." असे म्हणत तिने पचाक्षरी मंत्राचा त्रिवार उच्चार केला.

दुसऱ्या क्षणास पोट भरल्याची खूण म्हणून हनुमानाला दिसून आली. सीतेने

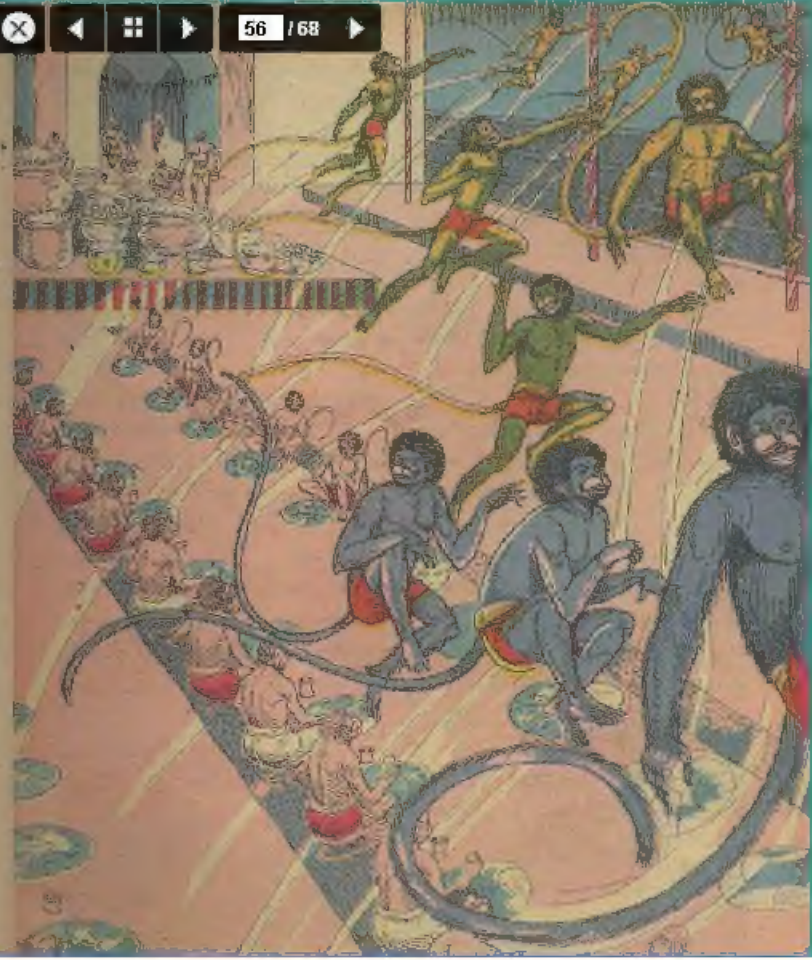
समोर येऊन विचारले— "बाळा! याहे आणखी वाढू का?"

"माते! आला गाली पोट भरले!" असे म्हणत हनुमान पाकशालेतून बाहेर गेला.

त्यानंतर सीतेने देवी अन्नपूर्णेचे स्मरण केले. त्या पाठोपाठ सर्व भांडी अन्नाने भरून गेली. प्रजा व वानरांना येजकगोचे जेवण वाढण्यात आले. वानरसभेचे अगदी शेवटी एक लहानगे माकड बसले होते. त्याने लोणच्यातला आवळा उचलला. त्याला तो विचित्र वाटला. त्याने तो कोटांनी दाबला. तेव्हा आवळ्यातून बी एकंदम उडून वाकाशात गेले.

ते लहानगे माकड उभी मारून म्हणाले— "काय रे, तुलाच उड्डाण करता येत वाटते? मला उड्डाण करता येणार नाही का? तरमग पहाच माझा प्रताप!" असे म्हणत त्याने उड्डाण केले. त्याला पाहून आणखी एक वानर उड्डाण करू लागला.

अशा तऱ्हेने सर्व वानर एका मामून एक उड्डाण करू लागले. अंगद, सुग्रीव व नील योनीदेखील उड्डाण केले. हनुमानाला वाटले कदाचित उड्डाण करायला राम-जब्राहीच आज्ञा झाली असावी. त्याने देखील उड्डाण केले.

वानरांची ती गडबड चालू होतीच स्वतः राम तेथे आला व हनुमानाला म्हणाला-“सर्व उद्दण कळ लागले तर तू एकदाच उडी मारून स्वस्थ कसा काय वसलास?”

“रामा! क्षतव्या थोर वीरांची बरोबरी मी कसो काय करणार?” हनुमान नम्रपण म्हणाला.

तेव्हा जांबवंत पुढे येऊन म्हणाला-“हनुमानाला स्वतःच्या पराक्रमाची आठवण दुसऱ्याने करून दिल्यावरच तर होतो, नाही का?”

नंतर रामाने एक मुंभ कमळ हनुमानाच्या हातात देत म्हणले-“हे कमळ, आमचे आदिपुरुष सूर्यनारायण यांना समर्पित करावयाचे आहे. सूर्याचे नाव स्वतः पशुपत बसे आहे. ते त्याच्याकडे पोचते फारभ्याचे काम एकट्या तुझ्या हातूनच शक्य आहे.”

हनुमानाने “रामाबा!” असे म्हणत ते स्वतः कमळ घेऊन उद्दण केले आणि

सूर्याच्या रथाला परम म्हणाला-“सूर्यया श्रीरामचंद्राने हे आपणाला अर्पण करण्यासाठी मला पाठविले आहे.” असे म्हणत त्याने ते कमळ सूर्याच्या चरणांवर वाहिले.

सूर्याने हनुमानाला आशीर्वाद दिला-“चिरंजीवी भव!” नंतर आपल्या हातातले स्वतः कमळ हनुमानाला देत म्हणाला-“तू हे रामचंद्राला नेऊन दे. याच्या प्रभावाने रामाच्या राज्यात सर्वदा सुख व शान्तिता नांदेल.”

ते स्वतः कमळ कधी पाळत नाही. ते ज्या देशात राहील त्या देशात पाऊस पाणी उत्तम होईल. धिके चांगली होतील. आधी व्याघ्र होणार नाहीत. त्यानंतर हनुमान सूर्याचा निरोप घेऊन रामाकडे परत आला आणि ते स्वतः कमळ त्याने रामाला दिले.

राम आनंदाने रामाला घटला. हनुमानाने सीतेला व रामाला अत्यंत आदरपूर्वक प्रणाम केला. सीतेने हनुमानाला आशीर्वाद दिला-“चिरंजीवी भव!”

किन्नरी राणी चेन्नम्मा

कर्नाटक प्रांतातील किन्नर नायक संस्थानाची चेन्नम्मा ही राणी होती. इतिहासप्रसिद्ध विपायाचे बंड हातून त्याच्या वीर वया आधी आपला वैन बदकावणाच्या ईस्ट इंडिया कंपनीच्या लोकांना चेन्नम्माने बुरू चढायला मान्यी होती.

महलपूजे नायक किन्नरच्या राजाची, राणी चेन्नम्मा ही दुसरी बायको त्याची पहिली बायको चेन्नम्मा हिना एक व चेन्नम्मा. एक मुलगा झाला. तरी मरुसमुजने कुरुसमदी जाणवरी एकांना दत्तक व्यावा असा चेन्नम्माने मागवू केला.

रुद्रम्माला शासनकार्यात विशेष कधी मरुली म्हुण मरुसमुजे पारभ्यावर राणी चेन्नम्माने रुद्रम्माच्या कुलाचा राज्याधिकार करवून बावल्या मुलांना त्याचा अंगरक्षक नेमले. परंतु दोघे अकाची निधन पावले. नंतर दत्तक मुनाला चेन्नम्माचे राजा म्हुणून घोषित केले.

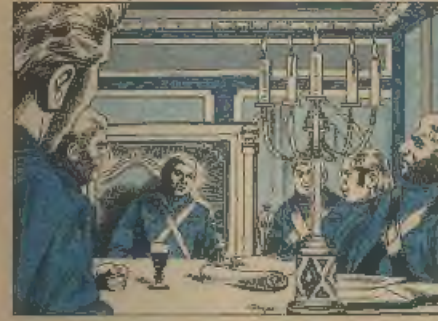

ईस्ट इंडिया कंपनीच्या सैनिकांनी तोंपरत देशातल्या अनेक प्रदेशावर अधिकार केला होता. कंपनीचा एक प्रतिनिधी थॅकरे याने लहानगा सैन्या-निशी राज्यात असून कितूरच्या किल्ल्यासमोर पडाव टाकून राणीकडे तह करायला बोलावणे पाठविले. परंतु राणीने नकार दिला.

त्या लढाईत ईस्ट इंडिया कंपनीचे अनेक सैनिक राणीच्या हाती कैव झाले. वेळामागे त्यांना छठले तांदी की कास दिला नाही. उलट किल्ल्यात एका जागी त्यांना भुवका ठेवून त्यांना सर्व सुखसांघी करून दिल्या.

थॅकरेला राग आला. त्याने कितूरचा राजा मरण पावला असून गादीला वारस नसल्यामुळे कितूरचे राज्य खालसा करण्यात आल्याचे जाहीर केले. नंतर त्याने कितूरच्या किल्ल्यावर हल्ला करायला सैन्याला भुक्क सोडला. किल्ल्यापासून राणीच्या सैन्याने शत्रुकीच्या गोळ्यांना वर्षाव केला आणि थॅकरेचे ज्वक व हिन्दान नावाचे अधिकारी प्राणश मूकले.

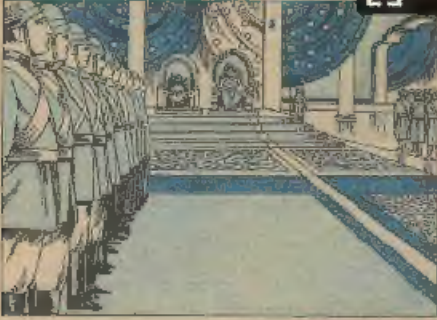
ह्या पराभवाने कंपनीचे नाटक चिटून गेले. एका टीचमर राज्याच्या राणीच्या हाती पराभव म्हणजे त्यांच्या हतियेबा कलंक लागल्यासारखे त्यांना वाटले. म्हणून त्यांनी त्यासाठी किंवा अन्य-यांनी कितूर राज्य स्वाधीन करून घेण्यासाठी फौज बांधली.

ते वाहून वंकरे संतापला. त्याने स्वतःच किल्ल्यावर हल्ला चढविला. राणी वेळामागे किल्ल्याच्या रक्षणाचे कार्य स्वतःकडे घेतले. तिच्या आज्ञेने नेम भारण्यात पटाईत जसा एका सैनिकाने बंदुकीचा नेम घेऊन स्वतः थॅकरेला गोळी मारली. थॅकरे थोड्या-वरून जाली कोराळला व जागच्या जागी पार झाला. त्याचे सैनिक धाव-

कंपनीने देशभर पसरलेले आपले सैन्य एकत्र करून कितूरच्या किल्ल्याला वेढा दिला. परंतु किल्ल्यावर हल्ला चढविला नाही. सप्रेताची बोलणी सुरू केली आणि बंदी केलेल्या सैनिकांना सोडले तर वेढा काढून घेण्याचे वचन दिले.

राणी जेष्ठम्माने त्यावर विश्वास करून सर्व इष्टाने संशाना बंदीमुक्त केले. त्यांनी राणीसमोर आपली कृतज्ञता व्यक्त केली आणि आयुष्यभर गुन्हा कधी किन्तुच न घालून येणार नाही याची शपथ घेतली.

सुटका मिळाल्यावर आपल्या छावणीत येताच कंपनीच्या सैनिकांनी किन्तुभावर स्वारी करण्याचे ब्रेत सुरू केले. पिल्लपाय कोंड झालेल्या सैनिकांच्या किन्तुभावर दाखविल्या कोंड देण्या आहो हे माहीत झाले होते. त्यांनी त्यावरच गोळीबार करायला सुरुवात केली. दाखविलेल्या सैनिकांच्या आघातात राणीला किन्तुभावर रक्षण करणे असंभव्य झाले.

अशा तऱ्हेने दण करून कंपनीने किन्तुभावर किन्तुभावर काढून घेतला. राणी जेष्ठम्मा कोंड झाली. कंपनीच्या अधिकाऱ्यांनी कंपनीचा अधिकार स्वीकार केल्यास राणीला सुटका मिळेल असे वचन दिले परंतु राणीने साफ नकार दिला. नंतर राणीला कंपनीने बँलहोमपाजण्या किन्तुभावर कोंड करून देवले. सन १८२९ साली ती कैदेतच

गोष्ट मथळा चढाओढ

या गोष्टीला उत्तम मथळा लुक्कून व. २५ मिळवा!

?

श्रीगिरी नायक एका गावाचे सर्व गैतकरीच रहित असे. बायकापुढे सर्व पेंतावर जाऊन अंगभेदित करीत, परंतु खंडोबाची बायको म्हाळसावाड्या संवातंज्यावर जाऊन विश्वास होता. तिला वाटे मंत्रतज्ञ करून साईल गंडा वर्गच्छा मदतीने धनदाय्य वाढते. म्हणून तोपेक्षा त्याच्या गळीनेच जास्त लाभ मिळणे शक्य आहे. म्हणून ती नेहमी देवळात वाई व साधू संन्यास्यांची सेवा करीत फिरा आणि शेतात कामाला जात नसे.

जेवटी एकदा ती एक डेकूळ घेऊन आली. त्याची पूजा करून ते तिने कणगीत ठेवले व नवत्यासा म्हणाली—“हे एक धान्याचेच डेकूळ समजा. हे मला एका साधूने दिले आहे. याच्या मदतीने कणगीभर धान्य मिळेल.

त्याचा परिणाम शक्य झाला की खंडोबा उन्हे येईपर्यंत तुमच्या दिवशी ओपून राहिला. म्हाळसाबाईने त्याला जमो करून विचारले—“अहो, दुपार झाली, तुम्ही शेतावर नाही का जाणार?”

“अव, कणगीत डेकूळ आहे ना? कणगी नाही का भरणार? मग हाहाची काळे करण्याची गरजेचे काय?” खंडोबा म्हणाले.

ते उभार ऐकून म्हाळसाबाईने वळे वपडले. तिने कणगीतले डेकूळ कपून टाकले आणि सुकटपाने नवत्याबरीवर शेतावर जाऊन काम करू लागली.

★

★

★

बरीश पोथीला उपयुक्त होईल असा एक सुंदर मथळा विचार करून एका कार्यावर स्वतःच्या पत्त्यासह लिहून “गोष्ट मथळा चढाओढ”, “बांदोबा”, “चढाओढा प्रकाशन”, १ व ३ अकाईट रोड, वडपळणी मद्रास ६०००२६ या पत्त्यावर पाठवा.

१० फेब्रुवारी १९७८ च्या आठ गोष्टीकाई पॉन्के पाहिले. त्या कार्यावर ‘कोले चढाओढ परिपत्र’ देता कामा नये.

चढाओढीचा विकास एप्रिल १९७८ च्या चांदीबात जाहीर करण्यात येईल.

विसेंबर महिन्यातच्या चढाओढीचा विकास (मथळा) “एकाच माळेचे मणी”